

Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa?

Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa?

Selvitys kunta-kansalaisyhteiskunta –yhteistyön ja verkostojärjestöjen merkityksestä vapaaehtoistoiminnan tukemisen kanalta, osana oikeusministeriön Vapaa! – Fri! -hanketta

Leena Alanko, Julia Jousilahti, Maija Faehnle, Pasi Mäenpää

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download,
display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-400-474-9

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta

- miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa?

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:2		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä/t Kieli	Julia Jousilahti, Leena Alanko, Maija Faehnle and Pasi Mäenpää Suomi	Sivumäärä	73
Tiivistelmä	<p>Tämä selvitys on laadittu osana oikeusministeriön Vapaa!-Fri! -hanketta. Selvityksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä erityisesti kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön sekä alueellisten verkostojärjestöjen merkityksestä paikalliselle vapaaehtoistoiminnalle. Selvityksen keskeinen aineisto koostuu 19 kunnalle järjestetyistä klinikkatilaisuuksista sekä maakunnallisesti toimivien eri kansalaistoimijoita palvelevien organisaatioiden edustajien ryhmähaastatteluista.</p> <p>Kunnalla voi olla merkittävä rooli elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan tukemisessa. Selvityksen perusteella kunnat näkevät kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön edistämisen kannalta olennaisena kehittää seuraavanlaisia rakenteita ja toimintatapoja: kunnan käytäntöjä ja kyvykkyksiä vapaaehtoissektorin uudistumisen tukemisessa; tapoja säännöllisille kohtaamiselle ja kehittämiselle yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa; kunnan ja vapaaehtoissektorin yhteistyön linjaamista strategisesti vaikuttavalla osallisuus- tai yhdistysohjelmalla. Selvityksemme perusteella verkostojärjestöillä on monipuolisia ja vaihtelevia rooleja. Verkostojärjestöjen perustehtävä näyttää olevan alueella toimivien yhdistysten tuominen yhteen sekä keskenään että kuntien ja muun julkisen sektorin kanssa. Toimijat ovat keskenään erilaisia, mutta verkostojärjestö tuntuu toimivan melko hyvin kokoavana terminä.</p>		
Asiasanat	Kansalaisyhteiskunta, järjestö, yhdistys, vapaaehtoistoiminta, kunta, verkostojärjestö		
ISBN PDF	978-952-400-474-9	ISSN PDF	2490-0990
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-474-9		

Mot ett blomstrande civilsamhälle. Hur kan nätverksorganisationerna och samarbetet mellan kommunen och civilsamhället stödja frivilligverksamheten?

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2023:2	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	
Författare	Julia Jousilahti, Leena Alanko, Maija Faehnle and Pasi Mäenpää	
Språk	Finska	Sidantal 73

Referat

Denna utredning har utarbetats som en del av justitieministeriets projekt Vapaa! - Fri! Syftet med utredningen är att öka förståelsen för betydelsen av i synnerhet samarbetet mellan kommunerna och civilsamhället samt de regionala nätverksorganisationerna för den lokala frivilligverksamheten. Det centrala materialet i utredningen består av kliniker som ordnades för 19 olika kommuner samt gruppintervjuer med företrädare för organisationer som betjänar olika aktörer inom civilsamhället på landskapsnivå.

Kommunen kan spela en viktig roll när det gäller att stödja ett livskraftigt civilt samhälle. Enligt utredningen anser kommunerna det vara nödvändigt att utveckla följande strukturer och verksamhets sätt för att främja samarbetet mellan kommunen och civilsamhället: kommunens praxis och förmåga att stödja reformen av den frivilliga sektorn, metoder för att regelbundet träffas och tillsammans utveckla verksamheten med aktörer inom civilsamhället samt riktlinjer för samarbetet mellan kommunen och den frivilliga sektorn genom ett strategiskt och effektivt delaktighets- och föreningsprogram. Utredningen visar att nätverksorganisationerna har mångsidiga och varierande roller. Nätverksorganisationernas grundläggande uppgift verkar vara att sammanföra föreningar som är verksamma i regionen, både sinsemellan och med kommunerna och den övriga offentliga sektorn. Aktörerna är olika sinsemellan, men termen nätverksorganisation verkar fungera ganska bra som ett samlande begrepp.

Nyckelord frivilligarbete, civilsamhällesorganisationer, civilsamhället, kommuner

ISBN PDF 978-952-400-474-9 **ISSN PDF** 2490-0990

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-474-9>

Towards a thriving civil society. How do network organisations and cooperation between municipalities and civil society support voluntary work?

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2023:2	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	
Author(s)	Julia Jousilahi, Leena Alanko, Maija Faehnle and Pasi Mäenpää	
Language	Finnish	Pages 73

Abstract

This report has been prepared as part of the Vapaa! – Fri! project of the Ministry of Justice. The main purpose of the report is to increase understanding of how cooperation between municipalities and civil society and the activities of regional network organisations support local-level voluntary work. The report is mostly based on clinic events arranged for 19 municipalities and group interviews with representatives of regional organisations providing services for civic actors.

Municipalities can play an important role in supporting a vibrant civil society. Based on the report, municipalities consider it essential that in order to boost cooperation between municipalities and civil society, they should focus on the following structures and operating methods: municipal practices and capabilities supporting the renewal of the voluntary sector, methods for regular contacts and joint development work with civil society actors, and the coordination of cooperation between municipalities and the voluntary sector through a strategic inclusion or association programme. Based on our report, network organisations have a variety of different roles. It seems that the basic task of network organisations is to encourage interaction between associations in a region and between such associations, municipalities and other public sector actors. Even though there are differences between the actors, the word 'network organisation' seems to work quite well as a collective term.

Keywords voluntary work, non-governmental organisations, civil society, municipalities

ISBN PDF 978-952-400-474-9

ISSN PDF 2490-0990

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-474-9>

Sisältö

1	Johdanto	7
2	Näin selvitys tehtiin	9
2.1	Verkostojärjestöjä koskevan selvityksen haastattelut	9
2.2	Pilottikuntien klinikat tiedonlähteenä	11
3	Vapaaehtoistoiminnana toimintaympäristö aiemmassa kirjallisuudessa	13
3.1	Muutokset vapaaehtoistoiminnan toimintaympäristössä.....	13
3.2	Verkostojärjestön ja vapaaehtoistoiminnan käsitteistä.....	17
4	Vapaaehtoistointaan vaikuttavat muutokset kuntien ja verkostojärjestöjen näkökulmasta	19
4.1	Verkostojärjestöjen nykyisestä asemasta, ongelmista ja odotuksista.....	19
4.2	Kuntien näkemykset vapaaehtoistoiminnan toimintaympäristöstä ja muutostarpeista	22
5	Verkostojärjestöjen toimintatavat, toimintaympäristöt ja roolit	25
5.1	Verkostojärjestöt alueittain	25
5.2	Verkostojärjestöjen toiminta alueillaan verkostojärjestöjen omin silmin	34
5.3	Pilottikuntien näkemykset verkostojärjestöistä.....	42
5.4	Verkostojärjestöjen näkymiä tulevaisuuteen	43
6	Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan toimiva yhteistyö ja toivotut rakenteet	49
6.1	Kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön merkitys alueen vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi	49
6.2	Kuinka kunnat kehittävät yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa	51
6.3	Keskeiset kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön elementit selvityksen perusteella.....	61
6.4	Verkostojärjestöjen kokemuksia kuntien toiminnasta	63
7	Johtopäätökset	64
	Lähteet	70

1 Johdanto

Oikeusministeriö käynnisti vuonna 2021 kaksivuotisen Vapaa!-Fri! -hankkeen, joka toimeenpanee sosiaali- ja terveysministeriön koordinoimaa kansallista ikäohjelmaa¹ ja tukee oikeusministeriön koordinoiman demokraatiohjelman 2025² toimeenpanoa. Vapaa!-Fri! -hankkeen päätavoitteena on lisätä tietoa vapaaehtoistoiminnan haasteista sekä hahmottaa, kuinka vapaaehtoistoimintaa voidaan kehittää ja vakiinnuttaa ikääntyvässä yhteiskunnassa.

Tämä selvitys on laadittu osana Vapaa!-Fri! -hanketta tukemaan sen keskeisiä päämääriä. Selvitystyön tarkoituksena on lisätä ymmärrystä erityisesti kunta-kansalaisyhteiskunta-yhteistyön sekä alueellisten verkostojärjestöjen merkityksestä kukoistavalle paikalliselle vapaaehtoistoiminnalle. Selvityksen rahoitti oikeusministeriö ja sen toteuttivat Leena Alanko ja Julia Jousilahti (ajatushautomo Demos Helsinki), erikoistutkija Maija Faehnle (Suomen ympäristökeskus) ja dosentti Pasi Mäenpää (Helsingin yliopisto).

Selvityksen fokus alue- ja kuntatasoon ja verkostojärjestöjen roolin selvittämiseen pohjautuu Vapaa!-Fri! -hankkeen alussa toteutettuun alkukartoitukseen (Lahdenperä 2021) ja sen sidosryhmähaastatteluiden havaintoihin. Haastatteluiden perusteella kunnalla voi olla merkittävä rooli kukoistavan vapaaehtoistoiminnan mahdollistajana. Kunnan ja kansalais-toimijoiden toimivan yhteistyön nähtiin myös vahvistavan monipuolisen vapaaehtoistoiminnan kehittymistä kunnassa. (Emt.)

Alkukartoituksen perusteella kunnan roolia kansalaisyhteiskunnan tukijana tulisi kuitenkin edelleen kehittää. Haastateltujen sidosryhmien mukaan on tärkeää, että kunnissa on mietittynä toimivat rakenteet kunnan ja sen alueella toimivan kansalaisyhteiskunnan sekä muiden alueen toimijoiden väliselle yhteistyölle (Lahdenperä 2021).

Alkukartoituksen haastatteluiden perusteella erilaiset vapaaehtoistoimintaan linkittyvät verkostot ja niiden toiminta näyttävät sidosryhmille pirstaleisena ja niiden tehtävät tuntuvat vaihtelevan eri alueilla. Alkukartoitukseen osallistuneet haastateltavat toivoivat

1 Ks. lisätietoa <https://stm.fi/ikaohjelma>

2 Ks. lisätietoa <https://oikeusministerio.fi/demokraatiohjelma-2025>

kokonaiskuvaa siitä, kuinka erilaiset verkostojärjestöt toimivat ja miten niiden toiminta linkittyi vapaaehtoistoiminnan aseman edistämiseen eri alueilla. (Lahdenperä 2021.)

Verkostojärjestöillä viitataan kansalaistoimintaa alueellisesti tukeviin kansalaistoimijoihin (ks. tämän selvityksen luku 3.2). Myös valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarjassa julkaistussa Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa -raportissa todetaan tarve selvittää verkostojärjestöjen tilannetta eri maakunnissa (Ruuskanen & al. 2020).

Tässä selvityksessä toteutettiin joukko ryhmähaastatteluita, joiden aiheina oli verkostojärjestöjen merkitys, toimintaedellytykset ja tarpeet. Selvityksessä järjestettiin myös mukaan ilmoittautuneille 19 pilottikunnalle kolmen kuntaklinikan sarja, joissa kehitettiin rakenteita tukemaan kuntien ja paikallisten kansalaistoimijoiden yhteistyötä. Tässä selvityksessä käydään myös läpi, mitä hankkeen selvityskysymyksistä tiedetään aikaisemman kirjallisuuden perusteella. Selvityksen toteutuksesta kerrotaan enemmän luvussa 2.

Tämä loppuraportti kokoaa yhteen selvityksen keskeiset havainnot ja se on jaettu kahdeksaan lukuun. Luvussa 2 käydään läpi kuinka selvitys laadittiin. Luvussa 3 nostetaan muutamia olennaisia huomioita teemaa koskevasta aikaisemmasta tutkimuksesta ja ajankohtaisista muutoksista sekä avataan selvityksessä käytettäviä käsitteitä. Luvussa 4 käsitellään verkostojärjestöjen ja kuntien näkemyksiä toimintaympäristön muutoksesta. Luvussa 5 esitellään, millaisia tehtäviä erilaisilla verkostojärjestöillä on ja kuinka niitä voidaan luokitella. Luomme myös katseen verkostojärjestöjen näkemyksiin tulevaisuudesta. Luvussa 6 paneudutaan kuntaklinikoilla kehitettyihin kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyötä edistäviin rakenteisiin. Viimeisessä luvussa käsitellään selvityksen pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä ja jatkoselvitettäviä kysymyksiä.

2 Näin selvitys tehtiin

Tämä selvitys kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön ja verkostojärjestöjen merkityksestä vapaaehtoistoiminnan tukemisen kannalta koostui maakunnallisesti toimivien eri kansalaistoimijoita palvelevien organisaatioiden edustajien ryhmähaastatteluista sekä selvitykseen mukaan lähteneille pilottikunnille tarkoitetuista kuntaklinikoista.

2.1 Verkostojärjestöjä koskevan selvityksen haastattelut

Verkostojärjestöjä koskevan selvityksen aineisto koottiin verkostojärjestöissä toimivien haastatteluilla ja klinikkatyöskentelyssä kuntien kanssa. Haastateltaviksi pyrittiin tavoittamaan henkilöitä, jotka edustavat vapaaehtoistoimintaa alueellisesti palvelevia kansalaisyhteiskunnan organisaatioita monipuolisesti eri maakunnista. Ensisijaisesti tavoitelimme mukaan maakunnallisesti toimivia eri alojen kansalaistoimijoita palvelevia toimijoita, ei vain esimerkiksi sote-alaan, liikuntaan, kulttuuriin tai nuorten toimintaan keskittyviä. Lisäksi tavoitteena oli saada mukaan edustajia kansalais/vapaaehtoistoimintaa monialaisesti tukevista toimijoista, jotka toimivat maakuntaa pienemmällä, mutta kuitenkin useamman kunnan alueella. Selvityksen toteutuksesta vastasivat Maija Faehnle ja Pasi Mäenpää.

Kutsuttavia organisaatioita etsittiin usealla eri tavalla: maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunnan sivulta, hakemalla verkosta mm. maakuntien nimillä ja neuvottelukuntasalla, sekä hyödyntämällä Vapaa-Fri! -hankkeen kuntaklinikoilla ja oikeusministeriön aiemasta työstä nousseita ehdotuksia. Kutsuttavat valittiin alla kuvatulla tavalla.

Jos maakunnasta löytyi monialaiselta vaikuttava kokoava järjestö, neuvottelukuntatyypinen toimija tai molemmat, valittiin nämä haastatteluihin. Jos kumpaakaan ei löytynyt, otettiin mukaan mahdollisimman samankaltainen toimija, esimerkiksi maakuntien verkostojärjestöjen sivulla mainittu sosiaali- ja terveysturvayhdistys. Koska selvityksessä yksi kiinnostuksen kohde on vapaaehtoistoiminnan merkitys kriisien aikana, mukaan otettiin myös kriisiaiheinen toimija, joka oli tullut esiin kuntaklinikoiden alkuhaastatteluissa, eli Saimaan Kriisikeskus. Lisäksi haastateltaviin lisättiin maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunnan sivulla mainitut kapea-alaisemmalta vaikuttavat järjestöt alueilta, joilta oli tähän mennessä mukana vasta yksi kutsuttava. Joillain alueilla eri organisaatioiden yhteyshenkilöksi osoittautui sama henkilö.

Kutsu lähetettiin maaliskuussa 2022 näin tunnistetuille, yhteensä 29 eri organisaatiolle. Kolme ryhmähaastattelua järjestettiin 29.3.-1.4.2022 välisenä aikana, ja niihin osallistui yhteensä 22 henkilöä seuraavista organisaatioista:

- ALVA-verkosto (Pohjois-Pohjanmaa)
- HyTe ry (Uusimaa, 3 henkilöä)
- Hämeen Setlementti ry (Kanta-Häme)
- MIELI Etelä-Karjalan mielenterveys ry
- Etelä-Karjalan yhdistykset ry
- Järjestöotalo (Etelä-Pohjanmaa)
- Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry
- Keski-Uudenmaan Yhdistysverkosto ry
- Kosti ry (Keski-Pohjanmaa)
- Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry
- Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysturva ry
- Saimaan Syöpäyhdistys ry
- Satakunnan Yhteisökeskus
- Vuolle Setlementti ry (Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu)
- Kainuun järjestöasiain neuvottelukunta
- Keski-Suomen järjestöjen ja maakunnan kumppanuuspöytä
- Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta
- Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta
- Satakunnan järjestöjen neuvottelukunta
- Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto (kaksi henkilöä).

Lisäksi pidettiin Keski-Uudenmaan Yhdistysverkoston kanssa täydentävä haastattelu 13.5.2022.

Osa haastatelluista tunsu alueensa toimintaa useammankin organisaation kautta, ja esimerkiksi kokoavan järjestön edustajana kutsuttuja oli mukana myös alueiden järjestöneuvottelukunnista. Haastatteluissa tuli tietoa myös muista organisaatioista, jotka myös olisivat sopineet kutsuttaviksi, mutta joita ei kutsuvaiheessa ollut tunnistettu. Esimerkiksi kumppanuuspöytä-nimellä toimivia neuvottelukuntatyypisiä verkostojärjestöjä oli jäänyt tunnistamatta. Haastateltujen joukko ei kata koko verkostojärjestöjen kenttää, mutta edustaa kuitenkin merkittävää osaa siitä.

Kukin haastattelu kesti noin kaksi tuntia. Niissä käytetty keskustelurunko löytyy liitteestä 1. Haastattelijat tekivät haastattelujen aikana muistiinpanoja ja tarkistivat yksityiskohdat haastatteluista tehdyiltä nauhoitustallenteilta. Väliraportin luonnos, jonka pohjalta tämä loppuraportti laadittiin, lähetettiin haastatelluille tarkistettavaksi, jonka jälkeen sitä

täsmennettiin ja täydennettiin heidän huomioidensa perusteella. Halukkaat haastattelut saivat myös loppuraportin tarkistettavaksi ja raportti viimeisteltiin heidän kommenttiensa avulla. Tässä raportissa esiintyvät lainaukset ovat otteita haastattelujen muistiinpanoista.

2.2 Pilottikuntien klinikat tiedonlähteenä

Selvityksen olennaisina tiedonlähteinä ovat 19 pilottikunnalle verkossa järjestetyt klinikkatilaisuudet, joiden tavoitteena oli sekä kehittää uusia että levittää jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyön tukemiseksi. Pilottikunnat valikoituivat mukaan oikeusministeriön avoimen kutsun kautta, jota levitettiin Suomen Kylät ry:n sähköpostijakelun kautta. Tavoitteena oli saada mukaan kuntia mahdollisimman laajasti eri puolelta Suomea, ja lopulta kaikki mukaan ilmoittautuneet kunnat mahtuivat mukaan klinikkatyöskentelyyn.

Klinikkatilaisuuksia järjestettiin yhteensä kolme kierrosta ja niiden suunnittelusta ja toteutuksesta vastasi Demos Helsinki. Klinikoiden toteutuksen ja tuloksen analyysin asiantuntijoina toimivat selvitysryhmän lisäksi Anne Kallio (Vates-säätiö), Katja Repo (Tuusulan kunta), Sini Lahdenperä (oikeusministeriö) ja Virpi Harilahti-Juola (Maaseudun Sivistyслиitto).

Klinikoilla keskityttiin kehittämään erityisesti kunnan konkreettisia toimintamalleja vireän yhteistyön kehittämiseksi kunnan ja kansalaistoimijoiden välille. Kolmesta klinikkakierroksesta kahdelle ensimmäiselle osallistui pääasiassa kuntien edustajia ja joistakin kunnista myös esimerkiksi paikallisten järjestöjen ja Leader-ryhmien edustajia. Kolmannen kierroksen klinikoille kutsuttiin vielä erikseen paikallisia kansalaistoimijoita kunnan työntekijöiden lisäksi.

Jokainen klinikka toteutettiin etätalaisuutena ja tilaisuuksien kesto oli noin kolme tuntia. Pilottikunnat osallistuivat ensimmäisen kierroksen klinikoille vain oman kunnan kesken. Toisen ja kolmannen kierroksen klinikoille osallistui aina kolmesta kuuteen kuntaa. Kunkin klinikkatilaisuuden ohjelmaan kuului yhteinen aloitus ja alustus, työskentelyä joko oman kunnan osallistujien kesken tai yhdessä useamman kunnan kanssa sekä yhteinen loppuosuus. Toisen ja kolmannen kierroksen klinikoista kerättiin myös palautekyselyllä palautetta.

Klinikoille osallistuneet 19 pilottikuntaa olivat:

- Etelä-Karjala: Taipalsaari
- Etelä-Pohjanmaa: Isojoki, Kauhajoki, Teuva, Evijärvi
- Etelä-Savo: Pieksämäki
- Kanta-Häme: Hattula, Janakkala
- Keski-Suomi: Petäjävesi
- Lappi: Kittilä
- Pohjanmaa: Mustasaari
- Pohjois-Pohjanmaa: Oulu
- Pirkanmaa: Tampere
- Satakunta: Rauma
- Uusimaa: Myrskylä
- Varsinais-Suomi: Aura, Mynämäki, Uusikaupunki, Turku

Kolmesta klinikkakerroksesta ensimmäisen tavoitteena oli kerätä tietoa jokaisen kunnan lähtötilanteesta sekä lähteä kehittämään kunkin kunnan konkreettista kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä kehittävää ideaa. Ensimmäiset klinikkatilaisuudet järjestettiin lokakuun 2021 – tammikuun 2022 välisenä aikana.

Maaliskuun 2022 aikana järjestetty toinen klinikkakerros koostui neljästä klinikkatilaisuudesta, joista kukin pilottikunta osallistui yhteen. Toisen klinikkakerroksen tavoitteena oli lisätä tietoa kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyötä tukevista rakenteista, toimintamalleista ja työkaluista. Tämän lisäksi kunnat jatkoivat ensimmäisellä klinikkakerroksella syntyneen toimintaidean kehittämistä.

Selvityksen kolmas klinikkakerros järjestettiin syksyllä 2022, ja se koostui maaliskuun klinikoiden tavoin neljästä klinikkatilaisuudesta, joista kukin pilottikunta osallistui yhteen. Syyskuun klinikoiden tavoitteena oli varmistaa, että kehittämistyö jatkuu kunnissa klinikkatilaisuuksien jälkeen ja että kehitettävät ideat vastaavat myös kansalaistoimijoiden tarpeita. Kolmannelle klinikkakerrokselle oli valtaosa pilottikunnista kutsunut mukaan muutamia paikallisten järjestöjen edustajia kommentoimaan ja työstämään kehitettäviä ideoita.

3 Vapaaehtoistoiminnana toimintaympäristö aiemmassa kirjallisuudessa

Tässä luvussa tarkastelemme aikaisempaan kirjallisuuteen perustuen, millaiset ilmiöt tällä hetkellä vaikuttavat järjestöjen toimintaympäristöön ja kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyöhön, sekä millaisia kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyölle näistä muutoksista voi ilmetä. Luvussa myös avataan lyhyesti selvityksessä käytettyjä käsitteitä.

Kansalaisyhteiskunta on Suomessa hyvin monipuolinen ja eri toimintalogiikoilla toimiva, mutta siitä huolimatta tietyt muutosilmiöt näyttävät kirjallisuuden perusteella vaikuttavan järjestökenttään samansuuntaisesti. Järjestötoiminta ei esimerkiksi perustu enää niinkään kollektiivisiin intresseihin tai puoluepolitiikkaan, vaan enemmän harrastustoimintaan ja konkreettiseen toimintaan.

Järjestökentän ammattimaistuminen aiheuttaa muutoksia toiminnassa, ja se mahdollisesti heikentää järjestöjen erityistä kansalaisyhteiskuntaluonnetta yksityisen ja julkisen sektorin välissä. Aikaisemmissa selvityksissä myös ilmenee, että kunnalla voi olla merkittävä rooli kansalaisyhteiskunnan toiminnan mahdollistajana, mikä tukee myös tämän selvityksen lähtökohtia tuottaen asiasta syvällisempää tietoa.

3.1 Muutokset vapaaehtoistoiminnan toimintaympäristössä

Suomalainen kansalaisyhteiskunta on vapaa ja aktiivinen. Suomea kutsutaan usein yhdistysten luvatuksi maaksi – Suomessa perustetaan vuosittain noin 2000 yhdistystä ja yhdistykseen kuuluvien ihmisten määrä on kasvanut 1970-luvulta asti (Ruuskanen & al. 2020, 27). Viimeisten vuosikymmenten aikana järjestökenttää on leimannut kehitys, jossa laajoihin kollektiivisiin intresseihin kiinnittyvien ja puoluepoliittiselle pohjalle rakentuvien järjestöjen määrä on pienentynyt. Kehityssuunnan taustalla voidaan nähdä yhteiskunnan yksilöllistyminen ja kollektiivisten identiteettien mureneminen. Toisaalta tilalle on tullut erilaisia vapaa-aikaan ja ”pieniin intresseihin” liittyviä yhdistyksiä. (Emt. 9–11.)

Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi tämän selvityksen kannalta keskeistä kirjallisuutta, jotka toimivat hankkeen aikana syntyneille havainnoille hyvänä reflektiopintana ja suunnanantajana. Luvussa nostetaan esille aikaisemman tiedon pohjalta havaintoja teeman ajankohtaisuudesta ja kuntien roolista, yhdistysten toimintaan liittyvistä lainsäädännöllisistä muutoksista sekä kevyitä havaintoja verkostojärjestöistä. Luvussa 4 käymme läpi selvitykseen osallistuneiden näkemyksiä vapaaehtoistoiminnan muutoksista, mikä täydentää tämän luvun havaintoja hyvin.

Kansalaisyhteiskunnasta pitää huolehtia

Suomalainen kansalaisyhteiskunta voi kansainvälisesti vertaillen hyvin. Sen elinvoimaa pitää kuitenkin tietoisesti vaalia, sillä kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristössä on käynnissä kehityskulkuja, jotka voivat heikentää monimuotoista ja aktiivista kansalaistoimintaa. Näin todetaan myös OECD:n (2021) suomalaisen kansalaisyhteiskunnan tilaa käsittelevässä raportissa, jonka mukaan Suomea voi monella tapaa pitää esimerkillisenä kansalaisyhteiskunnan toiminnan mahdollistajana. Edistyksellisen tilanteen ylläpito edellyttää kuitenkin esiintyvien haasteiden tunnistamista ja näiden ratkaisemista. Raportin mukaan esimerkiksi kansalaisjärjestöjen kaventuvaan autonomiaan ja kansalaisten eriytyviin mahdollisuuksiin osallistua kansalaistoimintaan tulee kiinnittää huomiota. (OECD, 2021.)

Järjestökenttä on viime vuosikymmeninä Suomessa keskittynyt ja ammattimaistunut - saman alan järjestöjä on yhdistynyt ja palkatun henkilökunnan määrä on lisääntynyt selvästi. Taustalla vaikuttaa ainakin se, että julkisen rahoituksen määrä ja merkitys järjestöille on kasvanut. (Ruuskanen & al. 2020, 31–42.) Lisäksi yksityisen sektorin toimintalogiikat ovat tulleet entistä enemmän kolmannen sektorin toimintaan.

Pohjoismaissa järjestöjen varat ovat perinteisesti tulleet jäsenmaksuista ja toiminta on perustunut pitkälti vapaaehtoistoiminnalle. Kun valtionavustuskäytännöt ovat tiukentuneet, järjestöjen saaman rahoituksen raportointi- ja arviointikäytännöt ovat yksityiskoh- taistuneet. Julkisen rahoituksen hakeminen ja raportointi sekä projektien pyörittäminen edellyttävät siis yhä useammin ammattilaisen työpanosta. Muutokset rahoituksen haussa ja raportoinnissa ovat osaltaan vahvistaneet trendiä, jossa palkatun henkilökunnan määrä lisääntyy järjestöissä. (Emt.)

Yksityisen sektorin toimintalogiikat ovat vahvistuneet kolmannella sektorilla. ”Jäsenmaksu- jäsenyys” ja asiakasajattelu tuntuvat yleistyneen järjestöissä - jäsenet maksavat jäsenmak- sunsa, mutta eivät osallistu vapaaehtoistoimintaan. He odottavat saavansa jäsenmaksuil- leen vastineeksi ammattimaisesti organisoituja ”palveluita”. (Emt.)

Julkisen rahoituksen lisääntyminen ja kansalaistoiminnan ammattimaistuminen eivät ole itsessään huonoja asioita. Vahva julkinen rahoitus mahdollistaa paljon tärkeää toimintaa ja ammattilaisten työ järjestöissä voi tehdä esimerkiksi vapaaehtoisten rekrytoinnista ja vapaaehtoistoiminnan organisoimisesta entistä sujuvampaa. Kansalaisyhteiskunnan tarkoituksena on kuitenkin toimia markkinoiden ja julkisen sektorin ulkopuolisena tilana, jossa kansalaiset voivat kokoontua yhteen ajamaan itselleen tärkeitä tavoitteita. Samalla se toimii tasapainottavana vastavoimana markkinoille ja julkiselle vallalle. Kansalaistoiminnalla on myös tärkeä hyvinvointia ja ihmisten välistä luottamusta lisäävä vaikutus.

Kun järjestöjen toiminnasta vastaa yhä useammin palkattu henkilökunta ja kun yksityisen ja julkisen sektorin toimintatavat alkavat korvata vapaaehtoisuuteen pohjaavaa toimintaa, uhkaa järjestöjen erityinen kansalaisyhteiskuntaluonne heikentyä. Järjestöt eivät välttämättä enää pysty toimimaan julkisen vallan haastajina ja vastavoimana markkinoille, tai tuottamaan entiseen tapaan hyvinvointia ja luottamusta vapaaehtoistoiminnan kautta. Keskeinen haaste on, että rahoitus uhkaa kasautua järjestöille, joilla on henkilökuntaa rahoitukseen liittyvän hallinnon hoitamiseen, siinä missä puhtaasti vapaaehtois-pohjalta toimivilla järjestöillä ei välttämättä riitä aikaa ja osaamista rahoituksen hakemiseen. Tämä uhkaa osaltaan kansalaisyhteiskunnan yhdenvertaisuutta, monimuotoisuutta ja elinvoimaa.

Kunnat voivat tukea elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa

Yksi hankkeen keskeinen kysymys on, mikä merkitys toimivalla kunta-kansalaisyhteiskunta-yhteistyöllä on paikalliselle vapaaehtoistoiminnalle ikääntyvässä yhteiskunnassa. Kuitenkin tämän raportin johdannossa mainitut selvitystä edeltäneet sidosryhmähaastattelut (Lahdenperä 2021, 16–18) vahvistavat viestin siitä, että kunnalla on merkittävä rooli järjestö- ja vapaaehtoissektorin vahvistajana.

Roolia voisi kuitenkin monin tavoin kehittää. Hyvinvointiteemat saattavat kunnissa jakautua useammalle eri sektoreille, joista jokainen omalla tavallaan huolehtii yhteistyöstään kansalaisyhteiskunnan kanssa. Haastattelussa myös ilmeni, ettei asukasyhdistysten toiminta kuulu kaikissa kunnissa millekään sektorille eikä yhteistyöstä vastaavaa henkilöä ole näin ollen nimetty. Haastateltavat peräänkuuluttivat nimettyä järjestöyhteistyshenkilöä, johon voi matalalla kynnyksellä olla yhteydessä, sekä muita pysyviä rakenteita tukemaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä kunnassa. (Lahdenperä 2021.)

Kuntaliiton julkaisema järjestöyhteistyön kehittämisen käsikirja (Ahonen-Walker & Niemi 2022) korostaa strategisen yhteistyön ja selkeiden rakenteiden merkitystä kuntien ja kansalaisyhteiskunnan toimivalle yhteisapelille. Poliittiseen tahtoon perustuva, strategiaan kirjattu tavoite vahvaan yhteistyön kansalaisyhteiskunnan kanssa luo pohjan yhteiselle

tekemiselle ja näyttää, että asia on kunnille tärkeä. Selkeät rakenteet ja aukikirjoitetut toimintatavat yhteistyölle sujuvoittavat yhteistyötä ja toimivat selkänäojana mahdollisissa ongelma- tai konfliktitilanteissa. (Ahonen-Walker & Niemi 2022.)

Konkreettisesti Kuntaliitto suunnittelee, että kunnat ensin tunnistavat, millaisia kansalaisyhteiskunta-yhteistyön nykytila ja tarpeet ovat, määrittävät yhteistyön tavoitteet ja nimeävät kunnasta yhteistyöstä vastaavan henkilön, huomioivat sen, miten yhteistyö istuu nykyisiin rakenteisiin ja pohtivat, pitääkö jotain uutta kehittää sekä neuvottelevat yhteistoiminnasta ja vastuualueista hyvinvointialueiden kanssa. (Ahonen-Walker & Niemi 2022.)

Tutkija Kaisa Kurkela (2022) on tutkinut väitöskirjassaan kuntien viimeaikaisia pyrkimyksiä luoda ja tukea uusia osallistumisen muotoja vastauksena edustuksellisen demokratian ongelmiin. Kurkela toteaa, ettei tällainen ”hallinnan avautuminen” tapahdu itsestään, vaan se edellyttää kunnilta aitoa intoa, osaamista ja kokeiluja, joilla testataan uusia toimintatapoja. ”Avautuvan hallinnan ideaalit” voivat luonnollisesti törmätä kunnassa olemassa oleviin perinteisiin ja totuttuihin hallinnan tapoihin - laajemman osallistumisen tavoitteet ja toimintatavat voivat esimerkiksi olla ristiriidassa byrokraattisen ja managerialistisen kulttuurin kanssa. Kurkela toteaa osuvasti, että kysymys demokratian tulevaisuudesta on niin iso, ettei sitä voi jättää vain osallistumisesta vastaaville tahoille, vaan kysymyksen pitää olla esillä kaikessa kunnan johtamisessa. (Kurkela 2022.)

Kansalaistoiminnan muutokset aiheuttavat painetta lainsäädännön uudistamiselle

Ihmisten osallistuminen kansalaistoimintaan on lisääntynyt myös muodollisesti organisoituneiden yhdistysten ulkopuolella, niin sanotulla neljännellä sektorilla. Koronapandemian myötä yleistynyt etätyöskentely on myös muuttanut tuen ja palvelutarjonnan tapoja ja etä- ja hybridityöskentely tulee jatkossakin olemaan tärkeä toimintatapa järjestöille. Tällaiset muutokset tekemisen tavoissa ja toimintaympäristön muutosten tuomat uudistustarpeet edellyttävät myös lainsäädännön tarkastelua siitä näkökulmasta, vastaako se muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin.

Oikeusministeriö asetti 2019 työryhmän, jonka tavoitteena oli tehdä muutosehdotukset yhdistyslakiin, joilla helpotetaan kansalaistoimintaa sekä ehdotuksia muun kansalaistoiminnan yhteisömuotoisen harjoittamisen helpottamiseksi. Työryhmä päätyi esimerkiksi ehdottamaan perinteistä yhdistystoimintaa kevyemmin järjestäytyneen kansalaistoiminnan tarpeiden huomioon ottamista uutta toimintaryhmä-oikeushenkilöä koskevalla lailla. (Oikeusministeriö 2021.) Marraskuussa 2022 kuitenkin tiedetään, ettei laki edennyt toimeenpantavaksi.

Koronapandemian myötä oikeusministeriö esitti keväällä 2022 lakimuutosta, joka laajentaisi mahdollisuutta pitää kokoukset kokonaan etäkokouksina kaikille osakeyhtiöille, asunto-osakeyhtiöille, osuuskunnille ja yhdistyksille. Tavoitteena on parantaa osakkaiden ja jäsenten mahdollisuuksia osallistua kokouksiin. (Oikeusministeriö 2022.) Jää nähtäväksi, miten lakimuutos toteutuessaan vaikuttaisi järjestöissä ja yhdistyksissä kokousten houkuttavuuteen ja sen kautta mahdollisesti järjestöjen ja yhdistysten toimintaan myös vapaaehtoistoiminnan tukemisen kannalta. Muutoksen voi nähdä korostavan tarvetta tarjota digitukea niille, joilla ei vielä ole etäkokoustamiseen osaamista tai välineitä, jolloin myös verkostojärjestöjen rooli digituen tarjoajina voi korostua.

Verkostojärjestöt erityisesti pienten vapaaehtoisyhdistysten tukena

Selviystä tehdessä verkostojärjestöjä koskevaa kirjallisuutta ja niitä koskevaa tutkimusta oli vielä hyvin rajallisesti. Erityisesti pienet, vapaaehtois pohjalta toimivat yhdistykset kaipaavat usein tukea esimerkiksi rahoituksen hakemiseen ja raportointiin, yhdistystoiminnan taloudenpitoon, tilojen hankintaan ja toiminnan kehittämiseen. Alueelliset verkostojärjestöt ovat toimijoita, jotka tarjoavat tällaista hyvin konkreettistakin tukea yhdistyksille eri alueilla. Verkostojärjestöjen keskeisyys moninaisen ja yhdenvertaisen kansalaisyhteiskunnan tukijoina tunnistettiin myös oikeusministeriölle toteutetussa Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus -hankkeessa (Ruuskanen & al. 2020), jossa suositeltiin selvityksen tekemistä maakunnallisten verkostojärjestöjen tilasta sekä mahdollisuutta tarjota tukea verkostojärjestöjen käynnistämiseen uusille alueille.

Verkostojärjestöt voivat osaltaan tukea sitä, että vapaaehtoistoiminta säilyy kaikkialla Suomessa aktiivisena. Tällä hetkellä osallistumisessa vapaaehtoistoimintaan on eroja maakunnittain tarkasteltuna: Varsinais-Suomi ja Keski-Suomessa asukkaat osallistuvat aktiivisesti vapaaehtoistoimintaan. Vähäisintä osallistuminen on Etelä- ja Pohjois-Savossa. (Sipola 2019.) Lisää tutkimusta tarvitaan myös vapaaehtoistoimintaan osallistumisen alueellisista eroista.

3.2 Verkostojärjestön ja vapaaehtoistoiminnan käsitteistä

Tässä selvityksessä käsitellään erityisesti verkostojärjestöjä ja vapaaehtoistoimintaa, joiden merkitystä avataan tässä luvussa lyhyesti. Tässä selvityksessä puhutaan verkostojärjestöistä, kun tarkoitetaan kansalaisyhteiskunnan hyväksi toimivaa maakunnan tai ainakin useamman kunnan alueella toimivaa organisaatiota, jonka jäsenet ovat pääosin tai pelkästään yhdistysten, järjestöjen tai muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden edustajia. Verkostojärjestö-käsitettä käyttää Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta, joka kokoaa maakuntien järjestökenttää edustavia järjestöjä. Verkostojärjestöiksi kutsutut

organisaatiot voivat olla resurssikeskustyyppisiä, neuvottelukuntatyyppisiä tai näiden yhdistelmiä.

Neuvottelukuntatyyppiset verkostojärjestöt ovat alueellisia edustuksellisia organisaatioita, joiden tehtäviin kuuluu ainakin jäsentensä äänenä ja edunvalvojana tai alueellisen yhteistyön kehittäjänä toimiminen. Neuvottelukuntatyyppisissä organisaatioissa on mukana maakunnan liiton nimittämiä, hyvinvointialuevalmistelun tueksi perustettuja, jatkuvia kumppanuuspöytämuotoisia ja muita, epävirallisia itsenäisiä organisaatioita. Resurssikeskustyyppiset organisaatiot tarjoavat esimerkiksi tiloja, koulutusta, neuvontaa tai tukea rahoituksen hakuun.

Tarkastellut verkostojärjestöt ovat itsenäisiä tai jonkin tahon nimittämiä, poikkeuksena maakunnan liiton yhteydessä, maakunnan yhteistyöryhmän alla toimiva järjestöjaosto, jollainen löytyy Varsinais-Suomesta. Näillä organisoitumisen käsitteillä ei ole vakiintuneita tarkempia merkityksiä, vaan verkostojärjestöiksi kutsuttavat organisaatiot ovat moninaisia (ks. Taulukko 1). Verkostojärjestö oli käsitteenä selvitykseen haastatelluille tuttu, sillä he edustivat juuri tällaisia organisaatioita.

Ulkopuolisille verkostojärjestön käsite saattaa olla kuitenkin tuntemattomampi; esimerkiksi selvityksen kuntaklinikoilla käytiin jonkin verran keskustelua siitä, mitä verkostojärjestöillä oikeastaan tarkoitetaan (ks. luku 5.3). Tämän selvityksen syksyllä 2022 käynnistyvässä jatkoselvityksessä vapaaehtoistoiminnan ja

järjestöverkostojen toiminnan alueellisista eroista oikeusministeriö vaihtoi verkostojärjestö-käsitteen muotoon järjestöverkosto. Järjestöverkosto kattaa verkostojärjestö-käsitettä paremmin sellaiset organisaatiot, joiden järjestäytymismuoto on jokin muu kuin järjestö. Tässä raportissa pitäydytään kuitenkin verkostojärjestö-käsitteessä, koska sitä on käytetty myös selvityksen haastatteluissa ja kuntaklinikoilla.

Vapaaehtoistoiminta on yksi Vapaa!-Fri! -hankkeen avainkäsitteistä, mutta kysymys vapaaehtoistoiminnan tukemisesta on osa laajempaa kysymystä kansalaistoiminnan - kuten järjestöjen, seurakunnan, kylien ja kuntalaisten itseohjautuvan toiminnan - tukemisesta. Vapaaehtoisen toiminnan edellytyksenä voi olla toiminnan alustava organisointi, mikä taas vaatii helposti palkattua työvoimaa. Vapaaehtoistoiminta voi järjestössä kukoistaa järjestön saadessa avustusta toiminnan koordinointiin, jolloin avustus on tukea myös kansalais-, eikä vain vapaaehtoistoiminnalle. Selvityksen haastatellut korostivat, että kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa on usein vaikea erottaa, eikä erottaminen aina ole tarkoituksenmukaista.

4 Vapaaehtoistoimintaan vaikuttavat muutokset kuntien ja verkostojärjestöjen näkökulmasta

Tässä luvussa käymme läpi, millaisten toimintaympäristön muutosten nähtiin vaikuttavan sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyöhön että verkostojärjestöjen toimintaan selvityksen aineiston perusteella. Mukana on myös suoria otteita ryhmähaastatteluista.

Aineiston perusteella verkostojärjestöjen toiminnassa painottuu tällä hetkellä sosiaali- ja terveysalat, ja monessa maakunnassa kansalaistoimintaa eniten palveleva taho on sote-alan järjestö. Taustalla saattaa olla esimerkiksi se, että monet järjestöjen avustuksista painottuvat juuri tälle sektorille, mutta moni verkostojärjestö pyrkii siltikin toimimaan monialaisesti.

Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön tilasta ja muutoksesta puhuttaessa korostuivat tietyt yhteiskunnan muutokset, kuten väestön ikääntyminen, muuttoliike kaupunkoihin, digitalisaatio, muutoksen osallistumisen tavoissa ja ajankohtaisesti hyte-alueuudistus sekä kriisiajan vaikutukset. Muutoksilla nähtiin olevan merkittävä vaikutus siihen miten vapaaehtoistoimintaa voidaan järjestää ja millaisia tarpeita sillä on.

4.1 Verkostojärjestöjen nykyisestä asemasta, ongelmista ja odotuksista

Tässä alaluvussa kuvataan haastateltujen verkostojärjestöjen edustajien näkemyksiä nykytilasta, toiminnan haasteista ja tulevaisuuden odotuksista. Haastatteluiden perusteella laajasti koettuja ongelmia ovat yhdistysväen ikääntyminen ja aktiivisten toimijoiden haluttomuus sitoutua tehtäviin. Vapaaehtoisten löytäminen mukaan toimintaan on myös hankaloitunut, vaikka uusien aktiivien etsintä on aina kuulunut järjestöjen toimenkuvaan.

Verkostojärjestöjen edustajat toimivat usein monessa roolissa, esimerkiksi kyläyhdistyksessä tai muussa paikallisyhdistyksessä, alueellisessa järjestössä ja sen edustajana alueellisessa neuvottelukunnassa. Erään haastatellun mukaan kansalaisten aktiivisuuden kasaantumisen takia yhdistyksissä voi jollain alueella olla vain viidesosa aktiivien laskennallisesta

määrästä. Voi näyttää, että yhdistyksiä on paljon, mutta aktiivisuus niissä saattaakin olla yhden ja saman ihmisen harteilla.

“Mietin usein, ymmärtääkö julkinen sektori sitä todellista resurssia, mikä vapaaehtoisuuden pohjalta toimivilla yhdistyksillä on käytössä. Voi olla että sama toimija on kunnan viidessä yhdistyksessä mukana ja on aktiivinen ja sitten kun niihin pitäisi jakautua, eipä se yksi sitten jakaudukaan. Eli se moninkertaistuu tavallaan, näyttää että toimijoita paljon mutta se pitäisikin jakaa viiteen osaan.” (Kosti ry)

Haastattelujen perusteella verkostojärjestöjen toiminnassa painottuu sote-ala, ja suuressa osassa maakuntia kansalaistoimintaa kaikkein eniten palveleva taho on juuri sote-alan järjestö. Moni verkostojärjestö pyrkii toimimaan monialaisesti, mutta avustukset painottuvat juuri sote-alalle. Rahoituksessa huolettavat myös hakemisen työläys, STEA-avustusten pieneneminen, “nuorallatanssi” menojen ja tulojen vuosittaisen tasapainottamisen kanssa sekä omarahoitusosuuden vaatimus esimerkiksi Leader-hankkeissa.

Haastateltuja pohditutti myös, miten verkostojärjestötyypistä kokoavaa toimintaa arvotetaan rahoituksessa suhteessa konkreettisempaan, esimerkiksi kohtaamispaikkoja ylläpitävään toimintaan. Kainuussa kyläyhdistyksiä kokoava Kainuun Nuotta ry on ulkoistanut maksullista toimintaansa palvelu- ja kehitysyhtiöksi. Sitä voisi mahdollisesti levittää hyvänä käytäntönä.

“Kuka rahoittaa tulevaisuudessa niitä, jotka organisoivat siellä ylätasolla jotakin toimintaa tai tuo tahoja yhteen, se on hyvä kysymys.” (Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry)

“Koko ajan karannut yleishyödyllisestä kovaan bisnekseen. Vaikka se (ESR) on sosiaalirahasto, josta pitäisi yleishyödyllistä tukea, niin siellä pitäisi syntyä työpaikkoja ja yrityksiä. Eihän järjestöjen rooli ole siellä. — Selkeä tulppa järjestöjen kehittämiseksi ja yleishyödylliselle toiminnalle.” (Kainuun järjestöasiain neuvottelukunta)

Jotkut järjestöistä kokevat verotuksen ongelmalliseksi, kun osa toiminnasta on yleishyödyllistä ja osa verotettavaa. Toisilla haastatelluista taas on päinvastoin hyviä kokemuksia siitä, että verottajan kanssa asiat toimivat, kun niistä sovitaan etukäteen.

“Suuri ongelma on tänä päivänä suomalainen verotusjärjestelmä, siinä mielessä että kun käydään tekemään ostopalveluja kuntien kanssa ja yhdistysten välillä, äkkiä todetaan nopeasti liiketoiminnaksi ja silloin me ollaan verotuksen piirissä, joka sitten on haastava tietyille yhdistyksille, joissa ei ole sitä ammattitaitoa. Sehän ei ole mikään mörkö, voi olla hyväkin ratkaisu, mutta ei automaattisesti luovuta silloin vapaaehtoisista, vaan olisi joku raja, että yhdistykset voi toteuttaa tietyjä toimintoja ja siitä sitten kunta maksaisi jotain. Ehkä hyvä esimerkki tänä päivänä on harrastamisen Suomen

malli joka alkoi viime vuonna, missä tavoitteena on joka lapselle harrastus koulupäivän yhteyteen, oli se sitten kokkikurssia, liikuntaa tai mitä tahansa. Toimintoja olisi tuotamassa eri yhdistykset omalla ammattitaidollaan ja siitä kunta maksaisi korvauksen. Jotain tämännäköistä toivoisin, että tulevaisuus voisi olla.” (Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta)

Ongelmien katsotaan myös kaventavan kansalaistoiminnan autonomiaa.

”Avustusten kriteereitä kun uudistetaan, samoin hyte-alueilla valmistellaan, niin joutuu nostamaan ääntä että järjestötoiminta itsessään on tärkeää. Se vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja edistää hyvinvointia. — Meinataan monessa kohdassa tehdä vastikkeellista tai sitoa johonkin ulkoa määritettyyn tavoitteeseen, se on väärä tie.” (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys).

Toisaalta resurssipula toimii myös järjestöjen yhteistyön ajurina, joka sekin voinee joskus viedä autonomiaa. Esimerkiksi jokainen verkostojärjestö tarvitsee tiloja käyttöönsä, mutta niihin kunnilta saatu tuki vaihtelee paljon, mikä näyttäytyy joillekin järjestöille epärealistisena. Haastatteluissa kävikin ilmi, että niinkin olennaiset perusasiat kuin toimintatilat ovat joillekin järjestöille vain toivottavaa tulevaisuutta. Tilapulaa koetaan yleisesti, vaikka osalla toimijoista tila-asia näyttää olevan hyvin hoidossa.

Yhden näkemyksen mukaan yhdistykset ovat toivottavasti tulevaisuudessa kuntien palveluntuottajia, jolloin autonomia ei ole välttämättä edes tavoiteltavaa. Toiselle taas näyttyy ongelmana se, miten kunnat omivat järjestöjen hankkeillaan aloittamia toimia, jolloin järjestöt joutuvat hakemaan uusia tehtäviä. Haastatteluissa oli esillä myös toivottavana utopiana maailma, jossa järjestöjä ei rakenteina tarvita vaan ihmiset hoitavat yhteisiä asioitaan orgaanisesti arjessaan ja yhteisöissään.

Verkostojärjestöt näyttävät välittävänä ja kokoavina toimijoina julkisvallan ja yhdistysmuotoisen kansalaistoiminnan välissä. Ne auttavat yhdistyksiä, mutta myös kokoavat niitä yhteen julkisvallan tarpeisiin. Pursiaisen ja Kultin (2017, 4) mukaan kriittisesti tarkasteltuna suomalaisen järjestökentän voisi nähdä muodostavan autonomisen kansalaisyhteiskunnan sijasta eräänlaisen varjo- tai puolijulkisen sektorin. Autonomia-kysymyksen lisäksi he pitävät ongelmana sitä, että järjestöt ”toimivat kuin julkiset organisaatiot, mutta ilman julkisen toiminnan tavanomaisia rajoitteita kuten avoimuutta ja valvontaa” (mt., 4). Omavalvonta ja raportointi eivät nousseet haastatteluissa erityisesti esiin.

Viime aikojen pandemian aiheuttamissa poikkeusoloissa haastatellut olivat huomanneet auttamishalun ilahduttavasti kasvaneen. Kaikkia äkkiä ilmoittautuneita vapaaehtoisia ei kuitenkaan pystytty osoittamaan tehtäviinsä ennen kuin pahin tilanne oli ohi, jolloin isoin auttamishalukin oli jo hiipunut. Syynä tähän haastatellut pitivät resurssipulaa

vapaaehtoisten koordinaatiota hoitaneissa järjestöissä. Tätä voisikin pitää resilienssin pulonkaulana vahvan solidaarisuuden ja auttamishalun maassa. Olisiko pandemiassa kannattanut hätärahoittaa myös yhdistyksiä? Edes koronakriisin 2020 kaltainen poikkeustila ei näytä onnistuneen saamaan äkkiä ilmoittautuneita vapaaehtoisia jäämään järjestöjen listoille tilanteen normalisoiduttua (Mäenpää & Grönlund 2021).

Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia on paljon, mutta haastateltujen mukaan sen ammatillisesti koordinoitua puolta, eli toimintaan käytettyjen ajallisten ja rahallisten resurssien määrää, ei välttämättä tunnisteta. Vapaaehtoiset voidaan nähdä myös sääntöjä noudattamattomina aktivisteina, joihin ei voi luottaa.

4.2 Kuntien näkemykset vapaaehtoistoiminnan toimintaympäristöstä ja muutostarpeista

Tässä alaluvussa käsitellään tähänastisten klinikoiden pohjalta kerättyjä näkemyksiä siitä, millaiset ilmiöt vaikuttavat kunnan ja kansalaisyhteiskunnan toimintaan ja millaisia tarpeita ja mahdollisuuksia toimintaympäristöstä on kunnille seurannut. Keskusteluista havaittiin niin sanottuja juurisyitä, jotka tunnistettiin monien muiden keskusteluteemojen taustalla oleviksi tekijöiksi tai muutoksiksi. Tässä luvussa esitellään myös juurisyiden seurauksia, joita kuntaklinikoille osallistuneet mainitsivat.

Väestön ikääntyessä tulee vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiä arvioida uudelleen

Kunnan väestön ikääntyminen ja aleneva väkiluku tunnistettiin yhdeksi keskeiseksi syyksi sille, miksi yhdistysaktiivien ja muiden toimintaan osallistuvien määrä on kääntynyt laskuun. Näin oli esimerkiksi Hattulassa, Kauhajoella, Petäjävedellä ja Raumalla.

Kuntien ikääntyvä väestö herätti erilaisia kysymyksiä klinikkakävijöiden keskuudessa. Millainen kansalaisyhteiskunnan toiminta palvelisi juuri meidän kunnan tarpeita parhaiten? Miten kunta voi tukea alueen hiipuvaa kansalaisyhteiskuntaa kun pitkäaikaisia tekijöitä jää toiminnasta pois? Millaiset toimintatavat innostavat monipuolisesti mukaan kuntalaisia, myös työikäisiä ja nuoria? Muun muassa tällaiset kysymykset herättivät keskustelua.

Väestön ikääntymisen takia kunnat kokivat tärkeäksi tukea ja kehittää alueen vapaaehtoistoiminnan sisältöjä ja tekemisen tapoja sellaisiksi, mitkä kiinnostavat nykyisiä kuntalaisia ja houkuttelevat uusia tekijöitä mukaan. Keskusteluissa tuotiin esille, että vanhemman polven kuntalaisissa on myös energisiä tekijöitä, joilla olisi tahtoa ja kykyä osallistua, kunhan vain tekemisen tavat sopisivat elämäntilanteeseen.

Osallistumisen merkitys ja tavat ovat jatkuvassa muutoksessa

Yksilöllisessä ajassa yhteisöissä on edelleen voimaa, mutta perinteiset yhdistystoiminnan muodot eivät enää houkuttele tekijöitä mukaan. ”Kukaan ei halua olla sihteeri tai pyörittää byrokratiaa”, kiteytti yksi klinikalle osallistuja viitaten siihen, kuinka hallinnon sijaan vapaaehtoiset haluavat keskittyä tekemiseen. Palaute kuntalaisilta ja yhdistyksiltä kunnan toiminnan kehittämiseksi, neljännen sektorin kevyemmät toimintamuodot ja kunnan rooli tällaisen toiminnan mahdollistamisessa, kuin myös digitaalisten alustojen tuomat mahdollisuudet yhdistystoiminnan organisoimiseksi ja tukemiseksi herättivät kiinnostusta klinikoille osallistuneissa. Lisäksi yksi kunta (Pieksämäki) nosti esille monen tekevän jo tärkeää hiljaista auttamistyötä. Miten tehdä tällainen omaehtoinen ja tärkeä auttamistyö näkyväksi ja kannustaa aktiivisia toimijoita jatkamaan?

Kunnat tunnistivat, että aktiivinen kansalaisyhteiskunta on onnistumisen edellytys elinvoimaiselle kunnalle ja elinvoimaisuus oli usein mainittu syy yhteistyön kehittämiseksi. Niin kuin järjestöt ja muut sidosryhmät esiselvityksessä toivat esiin (Lahdenperä 2021), myös kunnat itse tunnistivat oman tärkeän roolinsa toimivan kansalaisyhteiskunnan takaamisessa ja uudistamisessa.

Monet kunnat olivat jo kehittäneet uusia kunnan ja kansalaisyhteiskunnan toimintatapoja. Näistä esimerkkejä ovat Pieksämäen dialogia lisäävät kumppanuuspöydät, liikkuvia palveluita erityisesti ikäihmisille tarjoava Teuvabiili-hanke, kunnan, seurakunnan ja järjestöjen yhteistyö Kittilässä Touhutreffien organisoimiseksi, sekä kunnan ja neljännen sektorin yhteistyön kehittäminen kulttuuripuolen hankkeissa Myrskylän kunnassa. Laajempi kehittämistyö ja uusien toimintamuuotojen vakiinnuttaminen kunnan ja kansalaisyhteiskunnan välillä vaatii kuitenkin strategisempaa otetta sekä aktiivista keskustelua alueen järjestöjen, vapaaehtoisten ja valtuutettujen kanssa.

Hyvinvointialueuudistus muuttaa toimintaa kunnissa ja herättää kysymyksiä

Kuntien roolissa tapahtuu historiallisen suuri muutos, kun sosiaali- ja terveyspalvelut sekä pelastustoimi siirtyvät vuonna 2023 kunnilta uusien hyvinvointialueiden hoidettaviksi. Kunnalla ja alueella on yhteiset asukkaat, joten sujuva yhteistyö niiden välillä on välttämätöntä asukkaiden toimivien palveluiden takaamiseksi. Uusia hyvinvointialueita perustettaessa muodostetaan myös ne rakenteet, joiden kautta alueiden asukkaat voivat osallistua alueen päätöksentekoon.

Yhteistyön rakenteita, periaatteita ja käytäntöjä laaditaan parhaillaan ja ne kirjataan osaksi alueiden hallintosääntöä, strategioita ja osallistumisen ohjelmia. Klinikoilla nostettiin esiin, kuinka kuntien ja alueiden välinen yhteistyö myös osallisuustyössä on tärkeää, jotta osallistumisen prosessit ovat selkeitä asukkaan näkökulmasta, vaikka järjestäjinä olisi kaksi eri tahoa.

Moni sosiaali- ja terveystalouden järjestö on kunnalle tärkeä kumppani ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi ja kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien tavoittamiseksi. Hyvinvointialueuudistuksessa piilee riski, että jokin kriittinen toiminta putoaa hyvinvointialueiden ja kuntien väliin ja jää ilman rahoitusta. Toisaalta parhaassa tapauksessa kuntien yksi olennainen motiivi kehittää kunnan ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa olisikin juuri se, että paikallisilla järjestöillä on kunnan kannalta hyvinkin merkittävää hyte-osaamista. Yhden klinikkaosallistujan sanoin, kunnan ja järjestöjen yhteispohdinta näiden roolituksesta tässä muuttuneessa toimintaympäristössä olisikin tärkeää.

Kriisijasta syntyy niin toiminnan epävarmuutta kuin uutta auttamisen halua

Klinikoilla ja ryhmähaastatteluissa keskusteltiin viime aikojen poikkeusoloista, joiden myötä ihmisten auttamishalun nähtiin ilahduttavasti kasvaneen samalla kun toiminta on edellyttänyt uudelleenorganisointia. Esimerkiksi Taipalsaaren kunnassa Ukrainasta tulleille pakolaisille saatiin ripeästi järjestettyä ruoka-apua ja vaetetusta vapaaehtoistoimin, ja samalla paikallisjärjestöt saivat mukaan toimintaansa uusia vapaaehtoisia. Tällaiset ihmisten reaktiot akuutteihin kriiseihin koettiin esimerkkinä siitä, kuinka ihmiset ovat halukkaita osallistumaan ja auttamaan silloin, kun asia koetaan itselle tärkeäksi.

Auttamisen halun yhtäkkinen suosio myös haastaa toimintaa uudella tavoin. Venäjän hyökkäyssodan myötä kasvanut auttamisen halu toi monille niukoilla resursseilla toimiville järjestöille ryntäyksen uusia vapaaehtoisia, joita ei kuitenkaan kyetty osoittamaan tehtäviinsä ennen kuin akuutein auttamisen tarve oli ohi ja auttamisen innostus taittunut.

Koronapandemian vaikutukset vapaaehtoistoimintaan ovat olleet monenlaisia, mutta keskusteluissa korostui erityisesti pandemian vaikutukset vapaaehtoisten määrään ja toiminnan käytännön organisointiin. Klinikoilla tunnistettiin, että osa vapaaehtoisista oli pandemian myötä jättäytynyt toiminnasta kokonaan pois. Pandemian myötä moni järjestö on lähtenyt kehittämään uutta etäyhteyksille perustuvaa toimintaa ja pyrkinyt järjestämään yhdistystoimintaa uusiksi. Tästä henkii myös luvussa 3 kuvattu lakiuudistus yhdistysten mahdollisuuksista järjestää etäkokouksia. Klinikoiden hyvin yksimielinen viesti oli, että vaikka digitaalista osallistumista on lisätty, on ihmisten välinen kohtaaminen edelleen arvokasta.

Mitä tämä aika voi opettaa meille kansalaistoiminnan järjestämisestä? Kuinka kunta voi tukea kansalaisyhteiskuntaa avun tarjoamisessa ja nopeasti akuutin kriisin ympärille rakentuvan toiminnan organisoimisessa? Kuinka tehdä paikallisia toimintamalliesimerkkejä ja vaikuttavuustarinoita näkyväksi kunnan viestintätuella? Muun muassa tällaisia asioita pohdittiin erityisesti maaliskuussa 2022 järjestetyillä klinikoilla.

5 Verkostojärjestöjen toimintatavat, toimintaympäristöt ja roolit

Tässä luvussa kuvaamme alueellisia verkostojärjestöjä ja niiden nykytilaa sekä lyhyesti kuntien näkemyksiä verkostojärjestöistä. Haastatteluiden perusteella verkostojärjestöjen perustehtävä näyttää olevan alueella toimivien yhdistysten tuominen yhteen sekä keskenään että kuntien ja muun julkisen sektorin kanssa. Verkostojärjestöt ovat keskenään kuitenkin hyvin erilaisia. Haastattelujen pohjalta verkostojärjestö tuntuu kuitenkin toimivan melko hyvin kokoavana terminä.

Kuntaklinikoiden perusteella kunnat tuntevat verkostojärjestöjä vaihtelevin määrin. Osalle kuntaedustajista maakunnallinen verkostojärjestö oli tuttu, osalla oli hyviä kokemuksia niiden toiminnasta, kun taas toiset eivät tällaisia toimijoita tunteneet tai verkostojärjestö oli terminä vieras.

5.1 Verkostojärjestöt alueittain

Taulukkoon 2 on koottu tässä selvityksessä tunnistetut verkostojärjestötyyppiset toimijat sekä huomioita niiden toiminnasta alueittain. Aluejako mukailee maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunnan verkkosivullaan käyttämää aluejakoa.³ Vapaaehtoistoiminnan jatkuvina alueellisina tukirakenteina on taulukossa mainittujen lisäksi vapaaehtoistoiminnan koordinaattoreiden alueellisia valikkoryhmiä (listaus Kansalaisareenan sivulla⁴) ja verkkoalustoja, joiden palveluita on alettu koota valtakunnallisesti lähellä.fi-palveluun. Vapaaehtois- ja kansalaistoimintaa mahdollistavat ja tukevat myös alueelliset Leader-ryhmät ja erilaiset aihekohtaiset kattojärjestöt. Esimerkiksi Keski-Pohjanmaalla toimii kolme Leader-ryhmää (Pirityiset ry, Aktion Österbotten rf ja Rieska-Leader) ja alueellisesti merkittävä Keski-Pohjanmaan Liikunta ry. Erityisesti sote-alan järjestöjä ja yhdistyksiä kokoavat myös alueelliset sote-muutostuki-hankkeet. Maakunnallisia järjestöyhteistyön rakenteita

3 Ks. lisätietoa <https://www.verkostojarjestot.fi/neuvottelukunta/>

4 Ks. lisätietoa <https://kansalaisareena.fi/ammattilaiselle/valikkoverkosto/alueelliset-valikkoryhmat/>

on kuvattu hyvinvointialuevalmistelun yhteydessä (Järjestöjen sote-muutostuki 2021). Joidenkin alueiden rakenteiden kuvauksia on sosiaaliturvayhdistysten verkkosivulla⁵.

Verkostojärjestöt voivat käyttää taulukkoa apuna keskusteluissa oman toimintansa nykytilasta ja kehittämisestä. Esimerkiksi

- Onko järjestöme laaja-alainen, sotepainotteinen tai sotekeskeinen? Vai kuvaisiko joku muu ilmaisu toimintaamme paremmin?
- Painottuuko toiminnassamme neuvottelutehtävä, resurssikeskustehtävä (esim. tilat, koulutukset, tuki rahanhakuun) vai molemmat?
- Miten tuttuja alueemme muut verkostojärjestöt ovat meille?
- Millaiset suhteet meillä on alueemme muihin verkostojärjestöihin?
- Millaiseksi toimijaksi haluaisimme kehittyä, esimerkiksi vuoteen 2030 mennessä?

Kunnat ja maakunnalliset julkiset organisaatiot voivat taulukon avulla pohtia esimerkiksi

- Miten tuttuja alueemme verkostojärjestöt ovat organisaatiomme henkilöstölle ja päätöksentekijöille?
- Millaiset suhteet meillä on alueemme verkostojärjestöihin?
- Millaiseksi toimijaksi haluaisimme verkostojärjestöjen kannalta kehittyä, esimerkiksi vuoteen 2030 mennessä?

Järjestöt, kunnat ja muut alueen toimijat voivat taulukon avulla pohtia alueensa ja yhteistyön tilannetta ja kehittämistarpeita. Esimerkiksi

- Millaista tukea alueemme kansalaistoimijoille on saatavilla verkostojärjestöiltä ja kunnilta?
- Millaista tukea mahdollisesti puuttuu? Keiltä ja miksi?
- Millaisia vahvuuksia alueellamme on yhteistyön kannalta?
- Millainen työnjako tukemisessa on nykyisin verkostojärjestöjen kesken ja verkostojärjestöjen ja julkisten organisaatioiden välillä?
- Onko yhteistyössä tai työnjaossa kehittämistarpeita?
- Onko muilla alueilla jotain sellaista, mitä haluaisimme kehittää omalla alueellamme?

5 Ks. lisätietoa <https://www.sosiaaliturvayhdistykset.fi/maakuntien-jarjestorakenteet/>

- Onko muita alueita, joilla voi olla samantyyppisiä haasteita kuin meillä? Mistä voisimme oppia?
- Keiden kanssa meidän voisi olla hyödyllistä keskustella toiminnan tai yhteistyön kehittämisestä?

Taulukossa ovat mukana maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunnan sivulla tätä selvitystä kirjoitettaessa listatut toimijat (merkintä M), löydetty järjestöneuvottelukuntatyyppiset toimijat, muut monialaiset järjestöjä yhdistävät seudulliset tai maakunnalliset toimijat ja lisäksi kyläyhdistyksiä maakunnittain kokoavat toimijat. Tiedot perustuvat verkostojärjestöjen haastatteluihin, mainittujen organisaatioiden verkkosivuilta löytyneisiin tietoihin ja sote-muutostuen koontiin (Järjestöjen sote-muutostuki 2021). Ne organisaatiot, joiden edustajia oli mukana haastatteluissa, on merkitty (H).

Taulukossa **laaja-alainen** toimija viittaa järjestöön, verkostoon tai keskuksen, jonka toiminta on suunnattu kaikille alueen yhdistyksille/järjestöille/kansalaistoimijoille. Joitakin neuvottelukuntatyyppisiä toimijoita on perustettu erityisesti sote-uudistuksen vuoksi, mutta niiden toiminta on tyypillisesti laaja-alaista, muitakin kuin sote-järjestöjä edustavaa (ks. Haikari 2020). **Sotepainotteinen** toimija viittaa järjestöön, verkostoon tai keskuksen, jonka toiminta painottuu sote-alaan, mutta ei ole tiukasti rajattu siihen. **Sotekeskeinen** viittaa toimijaan, jonka toiminta on rajattu sote-alaan. Kysymysmerkillä merkityt arviot perustuvat vain verkkosivujen tietoihin.

Taulukko 1. Nykyiset verkostojärjestöt ja huomioita niiden toiminnasta alueittain.

Kussakin listassa on ensin muut ja tyhjän rivin jälkeen ne, joiden toiminta on selvästi neuvottelukuntatyypistä.

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Etelä-Karjala</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mieli Etelä-Karjalan mielenterveys ry (H) (M), ylläpitää Saimaan Kriisikeskusta • Etelä-Karjalan Martat ry (M) • Etelä-Karjalan yhdistykset ry (H) • Väliaikainen tila Lappeenrannassa • Etelä-Karjalan Kylät ry • Etelä-Karjalan järjestöjen ja maakunnan kumppanuuspöytä 	<p>Etelä-Karjalan yhdistykset ry laaja-alainen.</p> <p>Järjestöneuvottelukuntatyypinen toimija nimeltään kumppanuuspöytä. Siihen inspiroi Keski-Suomen kumppanuuspöytä, ja yhdistykset on kutsuttu kategorioittain. Maakunnallisesti kokoava pysyvä fyysinen kohtaamispaikka puuttuu.</p> <p>Pysyvän sellaisen perustaminen ollut yksi Etelä-Karjalan yhdistykset ry:n perustamisen syy, työ edelleen meneillään. Järjestöillä hyvin erilaisia kokemuksia tilayhteistyöstä Lappeenrannan kaupungin kanssa.</p>
<p>Etelä-Pohjanmaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yhteisöjen Yhdistys ry, hallinnoi Järjestötaloa Seinäjoella (H)(M) • Pohjanmaan Yhdistykset ry (M) • Eteläpohjalaiset Kylät ry • Etelä-Pohjanmaan järjestöneuvosto 	<p>Järjestötalo laaja-alainen, Pohjanmaan Yhdistykset ry sote-keskeinen.</p> <p>Järjestöklinnkatoiminnalla kehitetty kolmen maakunnan alueella (Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa) yritysyritysteistyötä ja vapaaehtoistoiminnan tukemista, parhaillaan vuorossa oppilaitosyritysteistyön kehittäminen. Järjestöklinnkatoiminta on Pohjanmaan Yhdistykset ry:n, Etelä-Pohjanmaan Yhteisöjen Yhdistykset ry:n ja Keski-Pohjanmaan Kosti ry:n yhteishanke järjestötoiminnan kehittämiseen. Hanketta hallinnoi Pohjanmaan Yhdistykset ry.</p>

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Etelä-Savo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Etelä-Savon hyvinvointijärjestöjen tuki ry ESTERY Mikkelin seudulla (M) • ESTERY-talo • Kansalaistori • Paiste ry Pieksämäen seudulla (M) • Savonlinnan seudun Kolomonen ry Savonlinnan seudulla • Saimaan Syöpäyhdistys ry (H)(M) • Järvi-Suomen Kylät ry <p>• Järjestöneuvottelukunta YhEs - Yhdistykset Etelä-Savossa</p>	<p>ESTERY sote-painotteinen?</p> <p>Itä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymän kanssa kehitetty Kansalaistorin toimintamalliehdotus: Jääskeläinen 2022</p>
<p>Kainuu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kainuun sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (M) • Kainuun Nuotta ry + sen omistama palvelu- ja kehitysytio Grownow Oy <p>• Kainuun järjestöasiain neuvottelukunta (H)</p>	<p>Kainuun Nuotta laaja-alainen. Kainuun Nuotalla Grownow Oy:n kautta mm. oma tv-studio ja muita digipalveluita. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu maakunnallisten kumppanuuspöytien rakentaminen.</p>
<p>Kanta-Häme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hämeen Setlementti ry (H) • Hämeenlinnan kumppanuustalo • Hämeen kylät ry (M) • Hämeenlinnan seudun Silta-yhteistyöverkosto (Hämeenlinna, Hattula, Janakkala) <p>• Kanta-Hämeen järjestöneuvottelukunta</p>	<p>Hämeen Setlementti ry laaja-alainen. Silta-verkoston kaltainen muutaman kunnan alueella toimiva järjestöyhteistyön tukirakenne on valtakunnallisesti harvinainen.</p>

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Keski-Pohjanmaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kosti ry (H) (M) • Silta-yhteisöklubi Kokkolassa • Keskipohjalaiset Kylät ry • Aktion Österbotten rf • Järjestöjen työryhmä 	<p>Kosti ry laaja-alainen, Pohjanmaan Yhdistykset sote-keskeinen.</p> <p>Maakunnan liitto koordinoi Järjestöjen pyöreää pöytää, joka on alueen järjestöjen yhteinen vuosikokous. Sitä valmistelee alueen eri järjestöjen edustajista koostuva työryhmä. Järjestöjen työryhmässä kokoontuu 3-4 kertaa vuosittain käsittelemään järjestökenttää koskevia asioita.</p> <p>Järjestöklinnkatoimintaa kolmen maakunnan yhteistyönä, ks. Etelä-Pohjanmaa</p>
<p>Keski-Suomi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki KYT ry (H) (M) • Kansalaistoiminnakeskus Matara Jyväskylässä (osa KYT ry:n toimintaa) • Keski-Suomen Kylät ry • Keski-Suomen Järjestöareena 	<p>KYT ry laaja-alainen. Järjestöneuvottelukuntatyypisiä toimijoita Järjestöareena ja sen valitsema kumppanuuspöytä, joka toimii monialaisena yhteistyö-, vaikuttamis- ja asiantuntijaelimenä.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Keski-Suomen järjestöjen ja maakunnan kumppanuuspöytä (H) 	
<p>Kymenlaakso</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kymen-Karjalan sosiaali- ja terveysturva ry (M) • Kymenlaakson Kylät ry 	<p>Kymen-Karjalan sosiaali- ja terveysturva ry sote-keskeinen?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Kymenlaakson järjestöjen neuvottelukunta 	

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Lappi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (M) • Lapin ensi- ja turvakotiyhdistys ry (M) • Lappilaiset Kylät ry <p>• Lapin järjestöneuvottelukunta</p>	<p>Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry sote-painotteinen? Sivulla mainitaan toimialana monialayhdistys.</p>
<p>Pirkanmaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Artteli Kumppanuusyhdistys ry (M) • Pirkan Kylät ry <p>• Pirkanmaan järjestöneuvottelukunta</p>	<p>Artteli laaja-alainen.</p>
<p>Pohjanmaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pohjanmaan Yhdistykset ry (M) • Aktion Österbotten rf <p>• Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta (H)</p>	<p>Pohjanmaan Yhdistykset ry sote-keskeinen.</p> <p>Järjestöklinnkatoimintaa kolmen maakunnan yhteistyönä, ks. Etelä-Pohjanmaa.</p>
<p>Pohjois-Karjala</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry (H)(M) • Pohjois-Karjalan Kylät ry <p>• Pohjois-Karjalan järjestöasiain neuvottelukunta JANE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Järjestöjen kumppanuuspöytä 	<p>Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys sote-painotteinen, mutta tukee myös laaja-alaisesti yhdistysten toimintaa maakunnassa.</p> <p>Järjestöjen kumppanuuspöytä sote-painotteinen P-K Sosiaaliturvayhdistyksen koordinoima foorumi, jossa mukana Siun soten/hyvinvointialueen, kunnan ja maakuntaliiton edustajat.</p>

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Pohjois-Pohjanmaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pohjois-Pohjanmaan sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (M) • Vuolle Settlementti ry (H), hallinnoi VARES-verkosta • Raudaskylän Kristillinen Opisto ry:n hallinnoima, STEA-rahoitteinen ALVA-verkosto (Alavieska, Nivala, Sievi ja Ylivieska) (H) • Pohjois-Pohjanmaan Kylät ry <ul style="list-style-type: none"> • Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta • Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta (H) 	<p>VARES-verkosto sote-painotteinen. ALVA-verkoston kaltainen muutaman kunnan alueella toimiva vapaaehtoistoiminnan tukirakenne on valtakunnallisesti harvinainen.</p>
<p>Pohjois-Savo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pohjois-Savon sosiaaliturvayhdistys ry (M) • Pohjois-Savon Kylät ry <ul style="list-style-type: none"> • Pohjois-Savon järjestöneuvosto 	<p>Pohjois-Savon sosiaaliturvayhdistys ry sote-keskeinen?</p>
<p>Päijät-Häme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysturva ry (H)(M) • Päijät-Hämeen kumppanuusverkosto (M) • Päijät-Hämeen Kylät ry <ul style="list-style-type: none"> • Päijät-Hämeen Yhdistysfoorumi 	<p>Päijät-Hämeen kumppanuusverkosto sote-painotteinen.</p> <p>Neuvottelukuntatyypinen toimija nimeltään Yhdistysfoorumi. Maakunnallisesti kokoava pysyvä fyysinen kohtaamispaikka puuttuu.</p>

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Satakunta</p> <ul style="list-style-type: none"> • Satakunnan yhteisökeskus (H)(M), Satakunnan yhteisöt ry • Satakunnan Sosiaali- ja terveysturvayhdistys ry (M) • Järjestöalo Kankaanpää • Satakylät ry <ul style="list-style-type: none"> • Satakunnan järjestöjen neuvottelukunta (H) • Satakunnan järjestöyhteistyöryhmä JYTRY 	<p>Satakunnan yhteisökeskus laaja-alainen. Neuvottelukunta epävirallinen, ei maakuntahallituksen nimittämä. Neuvottelukunta saa yhteisökeskukselta mm. sihteeripalvelua. JYTRYllä on Satakunnassa viisi alueellista verkostoa, joilla on edustajat neuvottelukunnassa. Neuvottelukunnasta tarkemmin yhteisökeskuksen sivulla ja ensimmäisestä vuodesta kertovassa julkaisussa (pdf).</p>
<p>Varsinais-Suomi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Varsinais-Suomen Muistiyhdistys ry (M) • Lounais-Suomen Lihastautiyhdistys ry/ Lounais-Suomen Avustajakeskus (M) • Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri ry (M) • Varsinais-Suomen Kylät ry <ul style="list-style-type: none"> • Varsinais-Suomen sote-järjestöjen neuvottelukunta (M) <ul style="list-style-type: none"> • Maakunnan lakisääteisen yhteistyöryhmän alla toimiva järjestöjaosto (H) 	<p>Järjestöjaosto laaja-alainen. Järjestöjaostossa mukana järjestöjä ja aluehallinnon edustajia, ideana edistää kansalaisyhteiskunnan sisäistä ja kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon välistä yhteistyötä yli sektorirajojen. Järjestöt hakivat mukaan jaostoon avoimessa haussa. Järjestöjaosto-toimintamallin muotoiluun vaikuttivat pohjoiskarjalaisen järjestöasiain neuvottelukunnan ja Satakunnan yhteisökeskuksen esimerkit.</p>

Alue, toimijat, mahdolliset alueellisesti kohtaamispaikkoina toimivat tilat	Huomioita (esim. toimijoiden erityispiirteet, tukirakenteiden puutteet)
<p>Uusimaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • HyTe ry (ent. EJY ry) (H)(M) • Keski-Uudenmaan Yhdistysverkosto ry (H)(M) • Uudenmaan Kylät ry • SILMU-Kylät (Itä-Uusimaa) • Kuntakohtaisia verkostoja: Hyvinkään Yhdistykset ry, Vantaan Järjestörinki ry, • Loviisan Järjestöt ry, Porvoon Yhdistyskeskus ry • Keski-Uudenmaan järjestöneuvottelukunta (perustettu 2022, lisätietoa täällä) 	<p>HyTe ry ja Keski-uudenmaan Yhdistysverkosto ry sote-painotteisia. Uudellamaalla ei koko alueen neuvottelukuntatyypistä toimijaa tai muuta keskustelufoorumia, joka kokoaisi järjestöjä laajasti.</p> <p>Keski-Uudenmaan Järjestöneuvottelukunnalla on viisi teemaverkosta, joiden toimintaan pääsee mukaan jatkuvasti. Keski-Uudenmaan Yhdistysverkosto järjestää järjestötreffit jokaisessa alueensa kunnassa kahdesti vuodessa, ja järjestöpäivät koko alueen yhdistyksille kahdesti vuodessa. Järjestöjen sote-muutostuki Uusimaa -hanke tapaa kaikkia alueen verkostojärjestöjä oman työnsä tueksi, eli verkostojärjestöjen toiminnanjohtajat toimivat alueellisena ohjausryhmänä hankkeelle.</p>

5.2 Verkostojärjestöjen toiminta alueillaan verkostojärjestöjen omin silmin

Haastatteluiden perusteella verkostojärjestöjen perustehtävä näyttää olevan alueella toimivien yhdistysten tuominen yhteen sekä keskenään että kuntien ja muun julkisen sektorin kanssa. Tätä tekevät sekä yhdistyspohjaiset järjestöt kuten Kosti ry, KYT ry ja HyTe ry että neuvottelukuntatyypiset toimijat. Haastatteluiden perusteella meille hahmottui, että verkostojärjestöjen toiminta on luonteeltaan joko resurssikeskustyypistä tai neuvottelukuntatyypistä tai näitä yhdistävää. Resurssikeskustyypistä toimintaa on esimerkiksi yhteistyörakenteena toimiminen, tilojen, koulutuksen ja muun tuen tarjoaminen. Neuvottelukuntatyypiseen toimintaan kuuluu jäsenjärjestöjen jäsenten tai muidenkin äänenä toimiminen, asioiden valmistelu ja neuvottelu.

Verkostojärjestöjen tehtävä painottuu joskus tilallisiin ratkaisuihin, kuten järjestötilan tai -keskuksen tai kumppanuustalon hallinnointiin (esim. Järjestötila Etelä-Pohjanmaalla). Se voi olla myös luonteeltaan pysyvän rakenteen ylläpitoa ja kehittämistä (Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto) tai verkostomaisen yhteistyökuvion tai kumppanuuden koordinoimista ja kehittämistä (Kainuun järjestöasiain neuvottelukunta). Siihen voi kuulua myös paikallisten järjestöneuvottelukuntien perustamisen ja toiminnan tukemista (Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys). Yksi erottelu toiminnan tyypittelyssä voi olla

se, painottuuko toiminta reagointiin, esimerkiksi lausumiseen pyydettyäessä, vai onko keskeistä asioiden proaktiivinen esille nostaminen ja työstäminen.

Muita tehtäviä ovat vapaaehtoistoiminnan tukeminen ja koordinoiminen, pienempien yhdistysten osaamisen tukeminen rahoituksen haussa, yhteistyö julkisen sektorin kanssa tai edunvalvonta tai ainakin viestin vieminen järjestöistä julkiselle sektorille, vaikuttamistyö alueellisesti ja maakunnallisesti, maine- tai brändityö toiminnan kehittämiseksi sekä yleisemmin osallisuuden kehittäminen. Monia yhdistäviä toimintoja ovat myös tilatarpeet, avustukset ja rahoitus, tiedotus ja viestintä laajemmin sekä osaamisen kehittäminen ja koulutus. Joillakin tehtäviin kuuluu kokemusaikojen hyödyntämisen tukeminen. Verkostojärjestöt voivat ottaa roolia käyttämättömien voimavarojen tunnistamisessa ja aktivoimisessa käsi kädessä osallisuuden edistämisen kanssa:

”Käyttämätön voimavara vapaaehtoistoiminnassa on maahanmuuttaneet ja muista erityisryhmistä myös löytyy, meillä kansanopistossa on maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita, heille pidämme vapaaehtoistoiminnan peruskurssia ja he harjoittelevat sitä toimintaa Vares-verkoston tehtävissä. Ja kokemukset on erittäin hyviä. Semmoinen on ymmärryksenä mukaan vielä ihan alkuvaiheessa, lastenkengissä, me ei osata hyödyntää sitä auttamishalua. Siellä on sellaisia jotka olleet kansainvälisissä järjestöissä, sota-alueilla vapaaehtoisina, aivan huippuosaajia.” (Vuolle Settlementti, VARES-verkosto)

Verkostojärjestöjä on monenlaisia

Verkostojärjestöt ovat keskenään hyvin erilaisia. Haastatteluissa verkostojärjestö tuntui kuitenkin toimivan kokoavana terminä. Haastatteluissa tunnistettiin, että esimerkiksi muiden kuin järjestömuotoisten toimijoiden kannalta verkostojärjestö ei ole osuvin mahdollinen, mutta parempaakaan kokoavaa ilmaisua ei silloin vielä keksitty. Osa toimii vapaaehtois pohjalta, osalla on kiinteämpää rahoitusta ja palkattua henkilökuntaa. Osin toiminta voi perustua hankkeisiin. Toisinaan varsinaista rahoitusta ei ole mutta mahdollistavaa STEA-rahoitusta kyllä. Organisoitumisen nimike voi olla esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan resurssikeskus. Verkostojärjestöjen synty tarinat ovat moninaisia. Perustaminen on voinut liittyä ainakin konkreettisen tilan tarpeeseen, järjestöjen keskinäisen yhteistyön tarpeeseen tai tarpeeseen organisoida suhteessa maakunnan liittoon tai hyvinvointialueeseen.

Neuvottelukuntatyyppejä toimijoita näyttää yhdistävän pyrkimys edustaa kaikkia alueensa yhdistyksiä ja järjestöjä sekä toimia vaikuttamis- ja yhteistyöelimenä. Järjestöneuvottelukunta- tai järjestöasiain neuvottelukunta -nimiset toimijat ovat usein maakunnan liiton nimittämiä ja niiden tehtävät maakuntahallituksen hyväksymiä. Yksi poikkeuksista on Satakunnan järjestöjen neuvottelukunta, joka ei ole virallinen organisaatio tai sellaisen

osa. Satakunnan Yhteisökeskuksen edustaja kuvaili neuvottelukuntaa puhtaasti järjestökentän keskinäisen organisoitumisen edustukselliseksi toimielimeksi. Myös Keski-Suomessa järjestöjen ja maakunnan kumppanuuspöytä (kuten myös Keski-Suomen Järjestöareena) on järjestölähtöinen, maakunnan kumppani, ei maakunnan liiton nimittämä.

Myöskään keväällä 2022 perustettu Keski-Uudenmaan järjestöneuvottelukunta ei ole maakunnan liiton nimittämä eikä alisteinen muullekaan organisaatiolle, vaan se toimii itsenäisesti kuntien ja hyvinvointialueiden kumppanina. Keski-Uudenmaan järjestöneuvottelukunta on kehitetty aktiiviseksi yhteistyöelimeksi, joka ei vain anna lausuntoja vaan avointen teemaverkostojensa kautta työstää ja nostaa asioita keskusteluun ja hyvinvointialueen päätöksentekoon. Neuvottelukunnan rakenne on suunniteltu niin, että kaikilla alueen järjestöillä on mahdollisuus saada oma viestinsä perille neuvottelukuntaan, ja tulla milloin tahansa mukaan toimintaan neuvottelukunnan yhteydessä toimivien teemaverkostojen kautta. Perustamiskeväänä neuvottelukunnan yhteydessä toimi viisi teemaverkostoa, joista yksi on monialaisena sopiva kaikille, joiden aihe ei osuu johonkin muista teemaverkostoista. Teemaverkostot toimivat kehittämisen työkaluna ja niissä voidaan käsitellä laajasti erilaisia järjestötoiminnassa esiin tulevia asioita. Teemaverkostojen on tarkoitus elää asioiden mukaan ja tarvittaessa niitä voidaan perustaa lisää. Rakennetta on kehitetty myös läpinäkyvyyden, luottamuksen kehittämisen ja tiedonkulun kannalta, esimerkiksi neuvottelukunnassa on kustakin teemaverkostosta kaksi edustajaa, jotka eivät vaihdu samaan aikaan. Neuvottelukunnan rakenne, toiminta ja mukaan tuleminen mahdollisuudet on kuvattu verkkosivulla hyvin avoimesti, mikä jo itsessään helpottaa mukaan tulemistä.

Keski-Uudenmaan järjestöneuvottelukunnan esimerkki kertoo pitkäjänteisen yhteistyön kannattavuudesta. Haastatellun mukaan toiminta on lähtenyt käyntiin hyvin, mitä selittää paljon neuvottelukunnan toimijoiden jo aiemmin pitkään tekemä yhteistyö. Toiminnan henkenä on alueen asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen yhteistyössä. Neuvottelukunnan perustamisessa aktiivisen Keski-Uudenmaan Yhdistysverkoston strategiana on ollut toimia siellä, missä muut eivät. Neuvottelukunnan perustamisen eräessä työpajassa eräs osallistuja oli tuonut esiin, että neuvottelukunnan jäsenet eivät ole mukana edustaakseen jotakin, vaan ovat neuvottelukunnassa toimimassa yhteiseksi hyväksi ja kannattelemassa niitä pieniä toimijoita, joilla ei ole resursseja osallistua - ja kaikki työpajan osallistujat olivat samaa mieltä.

Joidenkin neuvottelukuntatyyppeiden toimijoiden tehtäviä on sidottu järjestöstrategiaan. Esimerkiksi Lapissa tehtäviin kuuluu järjestöstrategian laatiminen ja toteutuksen ohjaaminen ja seuranta. Päijät-Hämeessä neuvottelukuntatyypin toimija, Päijät-Hämeen yhdistysfoorumi, on laatinut alueensa yhdistys- ja järjestöstrategian. Varsinais-Suomessa maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto on vastuussa järjestöyhteistyön tiekartan teosta ja toteutuksesta. Satakunnassa on Järjestöyhteistyöryhmä Jytryn ja Yhteisökeskuksen yhdessä laatima järjestöstrategia.

“Valtakunnallisesti on ongelma, että [monialaista] verkostojärjestöä ei kaikilla alueilla ole. Neuvottelukuntatyyppejä rakenteita jo alkaa olla joka alueella, se on hyvä minimitaso.” (Satakunnan yhteisökeskus)

Neuvottelukuntatyyppeiden toimijoiden niminä on myös kumppanuuspöytä (Etelä-Karjala, Keski-Suomi), Yhdistysfoorumi (Päijät-Häme) ja Järjestöareena (Keski-Suomi). Keski-Suomessa kumppanuuspöytä on eri toimialojen järjestöjen edustuksellinen toimielin, jolla on myös yhteistyösopimus Keski-Suomen liiton kanssa. Keski-Suomen Järjestöareena taas kokoaa laajemmin yhteistoimintayhteisöjä, myös mm. oppilaitoksia. Neuvottelukuntatyypin koko maakuntaa käsittelevä toimija näyttäisi puuttuvan kokonaan Uudeltamaalta.

Kokonaiskuva verkostojärjestöistä näyttää kirjavalta useammalla tavalla. Ensinnäkin verkostojärjestöjen olemus ja luonne vaihtelevat alueellisesti; kullakin on oma historiansa. Toiseksi niiden toiminta ja yhteistyömuodot vaihtelevat sen mukaan, mistä ja millaista rahoitusta on saatavilla ja miten toimintaan on saatavilla vapaaehtoisia. Kolmanneksi niiden toiminta vaihtelee myös siksi, että se on riippuvaista henkilöistä, esimerkiksi heidän työtilanteestaan ja verkostoistaan, sekä järjestöissä että niiden kumppaneissa.

Monialaisuus mutta sote-painotus

Moni haastateltava korosti toiminnan monialaisuutta. Verkostojärjestöjen toiminta näyttää kuitenkin kokonaisuutena painottuvan vahvasti sote-alalle. Tätä korostaa meneillään oleva hyvinvointialueuudistus, joka näyttää suuntaavan ja ehdollistavan järjestöjen työtä merkittävästi. Haastatteluista ei saa muodostettua selvää käsitystä siitä, millä eri tavoilla uudistus on toiminut verkostojärjestötoiminnan ajurina, mutta vahva merkitys sillä vaikuttaa olleen. Sote-alan järjestöistä tiedetään, että Sipilän hallituksen sote-uudistushanke ajoi yritysmuotoisia palveluja tuottavia järjestöjä juuri maakuntiin, kun taas vapaaehtoisuuteen ja yleishyödyllisyyteen nojaavat suuntautuivat kuntiin (Haikari 2020, 12).

Hyvinvointialueiden perustaminen antaa verkostojärjestöille merkittävän aseman. Koska kaikilla alueilla ei kuitenkaan ole monialaisesti kokoavia verkostojärjestöjä, hyvinvointialueilla näyttää olevan vaihtelevat valmiudet yhteistyö-, tuki- tai kumppanuuspohjaiseen toimintaan järjestöjen kanssa ja niiden kautta. Eroja on myös siinä, missä määrin verkostojärjestöt palvelevat jäsenjärjestöjensä jäseniä tai avoimesti kaikkia muitakin.

Satakunnassa epävirallinen ja resursoimaton neuvottelukunta on voinut päästä hyvinvointialueen suunnitteluun hyvin mukaan, mitä voi pitää ilahduttavana siltäkin kannalta, että mukaan pääsy ei ole ainakaan siinä tapauksessa ollut järjestäytymismuodosta kiinni. Keski-Suomessa sote-uudistus näyttää myötävaikuttaneen kumppanuuspöydän muodostamiseen, ja se puolestaan järjestöjen pääsemiseen hyvinvointialuevalmisteluun.

Verkostojärjestöjen kokemukset hyvinvointialuevalmistelusta kuitenkin vaihtelevat. Eräs haastateltu koki, että hyvinvointialuevalmistelussa ei vielä ole varsinaista vuoropuhelua julkisen sektorin ja järjestöjen välillä. Osa kuvasi valmistelua hyvin työlääksi.

”Toimintaympäristön muutos on pitänyt kiireisenä. Järjestökenttä on kuormittunutta, niin kuin on julkisella puolellakin päättäjät ja muut. Korona, ja järjestöneuvottelukuntien nopeat organisoitumiset kentällä, rakenteellisten mallien valmistelu, nämä ovat vaatineet valtavasti työaikaa ja työtä. Niillä on paikkansa, ne on ollut hyviä rakenteita. On erittäin hyvä malli läpinäkyvälle puolueettomalle yhteistyölle ja keskustelulle monialaisesti, kun kootaan järjestöjä neuvottelukuntiin, mutta pieni vaara, kuten hyvinvointialueellakin, että organisaatio imaisee sen voiman meistä toimijoista ja se tekeminen jää sivuarvoon. Että pitää olla tosi tarkkana, että rakenne mahdollistaa asioita mutta ei vie kaikkea, se ei ole itseisarvo.” (Saimaan Syöpäyhdistys)

”Tähän mennessä pitkälti on menty palveluntuotanto edellä tai organisaatio edellä, ja kansalaisnäkökulma ei ole ollut kovin vahva. Sote-laissahan puhutaan että kansalainen on keskiössä ja siitä pitäisi lähteä kansalaisnäkökulmaisesti palveluja suunnittelemaan. On viranhaltijoita, jotka sanoo että he ei pysty ajattelemaan kansalaisnäkökulmaisesti, vilpittömästi, he on 20 vuotta tehnyt tällä tavalla [...]. Varmaan tää ei ole vain Kainuun ongelma, eikä olekaan. Jos meinataan muutosta saada hyvinvointipalveluihin, pitäisi saada hyvinkin paljon vahvemmin kansalaisnäkökulmaisuus siihen palvelusuunnitteluun, ja sitä kautta sitten, kun mennään palvelujen tuottamiseen ens vuoden alussa, on ihan erilaiset lähtimet. Tämä on iso haaste ja keskeinen taistelu tällä hetkellä. Tähän pitäisi kaikki voimat järjestökentältä saada täällä hetkellä. Valitettavasti lakia ei noudateta, mua harmittaa, tässä on iso ongelma, et vaikka olen tuonut pykälät eteen, että tässä on tämmöset hyvinvointilaista, että mitäs näiden kanssa tehdään.” (Kainuun järjestöasiain neuvottelukunta)

Haastatteluissa oli esillä myös palvelujen kilpailutuksen vaikutus järjestötoimintaan verkostojärjestöjen toimialueilla. Eräällä alueella palveluntuottajajärjestöt joutuivat mukaan ostopalvelujen kilpailutukseen ja hävisivät.

”Painoarvona ei ollut se kokonaisvaltaisuus mitä järjestö sen palvelun lisäksi tuotti; sitä osallisuutta, yhteisöllisyyttä, toimintaan osallistumista, kaikkea muuta, eli just se perustoiminta. Sehän oli melkoinen lisäarvo sille palvelulle, joka saatettiin ostaa joltain yritykseltä, joku tietty toimenpide. Sitä rakennetaan nyt tavallaan uudestaan, ja se on varmasti kuormittanut tosi paljon näitä järjestöjä jotka siinä on olleet mukana.” (Kosti ry)

Myös seurakuntien osallistuminen verkostojärjestöjen toimintakenttään näyttää vaihtelevan suuresti. Tämä vastaa niiden jossain määrin epämääräistä asemaa yhtäältä osana kolmatta sektoria ja toisaalta julkisen sektorin jatkeena. Valtakirkon asema

vapaaehtoistoiminnassa etenkin sote-kentällä on niin merkittävä ja vakiintunut, että tuntuu erikoiselta, jos se joillakin alueilla pysyy ulkopuolella alueellisesta verkostoitumisesta ja yhteistyöstä. Sururyhmät ja sairaalatoiminta mainitaan esimerkkeinä hyvästä seurakuntayhteistyöstä.

Kestävyysmurros ei agendalla

Eriyisen huomionarvoista on, että kestävän kehityksen ja kestävyuden käsitteet eivät esiinny haastatteluissa usein, edes kysyttäessä. Kuitenkin yhteiskunnan kehityksen kääntäminen kestäväksi on merkittävä yhteiskuntapoliittinen tavoite ja ajankohtainen prosessi. Kysymys siitä, miten verkostojärjestöt näkevät toimintansa suhteessa siirtymiseen kestävään yhteiskuntaan, herätti joitakin huomioita kestävyuden ekologisista ulottuvuuksista. Varsinais-Suomessa on tunnistettu tarve lisätä julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä kestävyyttä tavoiteltaessa, ja maakunnan liitto on hakenut siihen lisäresursseja. Maakunnassa on havaittu, että alueella on hiilineutraaliutta tavoittelevia Hinku-kuntia, mutta ilmastotyö ei näytä vielä jalkautuneen järjestöjen näkökulmasta. Yhteistyön kehittäminen tässä nähdään yhtenä tapana viedä hiilineutraaliutta eteenpäin.

Yksi haastateltu kuvasi, että ilmastonmuutos seurauksineen vaikuttaa kenttään ja jäsenistöön. Esimerkiksi kylätoiminnassa tähän liittyvät turvallisuusasiat, kuumat ja kuivat kesät, metsäpalot ja terveystarkastukset, mutta kylien roolin pohtiminen on vasta alussa. Yksi haastateltu mainitsi, että kun heidän organisaatiossaan havahduttiin tarpeeseen ottaa kestävyys huomioon, siihen vastattiin ottamalla käyttöön Ekokompassi-ympäristöjärjestelmä ja alkamalla pyrkiä siihen, että konkreettisia toimia ja kestävää ajattelua saataisiin koulutuksen, neuvontapalvelujen ja tukipalvelujen kautta myös vietyä järjestökentälle.

Haastatellut kertoivat verkostojärjestöjen roolista hyvinvoinnin edistämässä esimerkiksi terveyden, osallisuuden, yhteisöllisyyden ja työllisyyden kannalta, mutta eivät nostaneet niitä esiin kestävydestä kysyttäessä. Karttunen ym. (2022) totesivat kylien näkökulmaa kestävässä kehityksessä selvittäessään, että vaikka kylien toiminnassa on paljon kestävyuden eri osa-alueiden piirteitä, kestävä kehitys ei terminä välttämättä näy esimerkiksi kyläsuunnitelmissa (Karttunen ym. 2022). Samaan aikaan kestävän kehityksen kansallinen seuranta ei erityisen hyvin tunnista erityyppisiä alueita ja niiden väestön piirteitä (Karttunen ym. 2022).

Karttunen ym. (2022) esittävät, että "kestävän kehityksen sekä maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen parissa toimivien läheisempi yhteistyö helpottaisi yhteisten tavoitteiden asettamista sekä maaseudun ja alueellisen ulottuvuuden parempaa huomioon ottamista kansallisessa kestävässä kehityksen työssä." Yksi näkökulma kuntien ja verkostojärjestöjen yhteistyön kehittämisessä voisi olla, miten kunnat ja verkostojärjestöt yhdessä

voisivat sekä tukea paikallisten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden työtä kestävyuden edistämiseksi että auttaa tämän työn merkityksen tunnistamista kansallisessa seurannassakin - käytettiin kestävyuden termejä ruohonjuuritasolla tai ei.

Neljäs sektori: vähän kokemuksia, enemmän odotuksia

Neljännän sektorin kanssa toimimisesta verkostojärjestöillä oli hyvin vähän kokemusta. Joku toivotti sellaista tervetulleeksi, toinen kertoi asian nousevan aika ajoin esiin. Kolmas koki sen toimet kovin hetkelliseksi ja tempausluonteiseksi, jollaiselle on vaikea rakentaa yhteistyötä. Jonkun mielestä vapaa kenttä ei näytä kovin aktiiviselta, mikä huolestuttaa häntä. EU-rahoituksen tuoma rekisteröitymispakko esimerkiksi kylätoiminnassa on saattanut tuoda paperinmakua ja kankeutta. Satakunnassa verkostojärjestön edustaja kertoo kannustavansa kyläyhdistyksiä:

“Tarjotkaa innokkaille ja idearikkaille toimijoille mahdollisuus toteuttaa ideoita kevyemmin. Ei siis tarvitse aina perustaa uutta yhdistystä, vaan olemassa olevaa yhdistystä voi hyödyntää toiminta-alustana...” (Satakunnan järjestöjen neuvottelukunta)

Toisaalta oikeusministeriön johdolla valmistellun “kevytyhdistys-” tai “toimintaryhmälain” odotettiin parantavan tilannetta, mutta laki siirtyy rahoitussyistä seuraavalle hallituskaudelle. Yhteistyötäkin kaivataan:

“Paljon olisi annettavaa puolin ja toisin vapaamuotoisen ja rekisteröityneen yhdistystoiminnan kanssa, kun se tekeminen kumminkin on se pääjuttu siinä. Tällaiset kuten Ukrainan tilanne herättää ihmisissä valtavasti tarvetta toimia. Siihen kun pääsisi kiinni. --- Yhdistykset voisi toimia alustana monenlaiselle vapaamuotoiselle toiminnalle, jos ne vaan löytäisi toisensa” (Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto).

Syöpäjärjestöissä vapaamuotoista toimintaa on pyritty mahdollistamaan siirtymällä paikallisyhdistyksistä kattojärjestöihin, jotta paikallistoimijoille jäi mahdollisimman vähän byrokratiaa ja paljon toimintavapauksia. Tällaista kehitystä voi pitää byrokratisoitumisen ja ammattimaistumisen vastinparina. Haastatteluissa oli esillä myös uhka, että rahanhaun vaatavuus johtaa siihen, että sitä tekevät ammattilaiset pääkaupunkiseudun keskustuotoissa ilman ymmärrystä maakuntien todellisista olosuhteista. Byrokratiaa minimoivan alustan ideaa myös tämän uhkan välttämiseksi on pohdittu Etelä-Karjalassa:

“Etelä-Karjalan kylissä, on huomattavissa että kun aktiivit ikääntyvät, aktiivithan kuluu nopeimmin, siellä herännyt ajatus että oisko mahdollista että olisi yhteinen yhdistys jossa olisi yhdistysjyriä jotka vielä jaksaa ja jotka tuo virtaa kaikkien toimintaan, ja muut käyttäisi hallinnon puolelta sitä resurssina. Laajemmin ajatellen sehän olisi toimintaa jota

Etelä-Karjalan yhdistykset voisi myöskin miettiä, että juuri tähän tilanteeseen kun on näitä suurempia mannerlaattoja joiden kyydissä meidän pitäis tulla, niin onko meillä mahdollista olla, ei se pääkaupunkiseudun hankehakija vaan että käydään tekemään alueellisesti tällaista työtä. Toinen tai kolmas puoli: on tunnustettu jonkin aikaa että pop-up-tyyppinen vaikuttaminen on sitä mitä halutaan tehdä, ja monella varmasti on se läpimenevä teema, mutta milloin halutaan aktivoitua, se on oma juttunsa. Olisko tilausta myöskin sellaiselle organisaatiolle, joka tarjoaa sen vaikkapa yhdistyspohjaisen avun siihen jos halutaan hakea jotakin, että se mahdollistaa sitten sen. Eli kaksi puolta, hiipuminen peräkyllillä, mutta että saataisi myös sitä tukea tarjottua nuorille ihmisille, jotka haluaa tehdä jotakin ja vaikuttaa mutta joilla ei ole intoa lähteä tekemään yhdistystyötä niinkään. Semmoiselle alustalle voisi olla tilausta.” (Etelä-Karjalan yhdistykset ry)

Ammattimaistuminen vai osallistuminen?

Toiminnan byrokratisoitumisesta haastatellut ovat huolestuneita ainakin kahdessa mielessä. Avustusten hakeminen on käynyt yhä työläämmäksi ja vaatii erityisosaamista, mihin viitattiin myös aikaisemmassa kirjallisuudessa. Järjestöjen neuvottelukunnat saattavat kääntyä tarkoitustaan vastaan, jos niiden muodostamat rakenteet vievät itseisarvoa itse toiminnalta. Toiseksi, kun järjestöt kilpailevat tehtävistä palveluntuottajina, niiden kansalaisyhteiskunnallinen perustoiminnan eli osallisuuden ja yhteisöllisyyden tuottamisen koe-taan jäävän tilaajalta noteeraamatta. Jos näin toistuvasti käy, se lienee omiaan suuntaamaan järjestötyötä yhä ammattimaisempaan ja organisaatiokeskeisempään suuntaan kansalaiseen suuntautumisen sijasta. Kuitenkin osallisuutta ja yhteisöllisyyttä pidetään elintärkeänä sekä hyvinvoinnin että demokratian kannalta.

Vapaaehtois- ja koko kansalaistoiminnan elinvoimaisuuden tavoittelussa yksi kysymys on, millainen alueellinen verkostoituminen tätä tavoitetta missäkin tukee ja miten sellaista voisi tavoitella. Esimerkiksi Uudellamaalla on useita kuntakohtaisia verkostojärjestöjä ja haastattelujen perusteella hyviä kokemuksia niiden keskinäisestä verkostoitumisesta ja yhteistyöstä. Sama malli ei välttämättä toimisi kopioituna vaikkapa Etelä-Karjalaan, eikä Etelä-Karjalan yllä mainittu idea yhdestä yhteisestä yhdistyksestä ole välttämättä paras kaikilla alueilla. Yksi peruste yhteydenpidolle on, että juuri yhdessä tarpeita ja resursseja kat-somalla voidaan tunnistaa, voidaanko resursseja käyttää tehokkaamminkin. Tarkoituksen-mukainen verkostoituminen voinee syntyä vain lähtemällä kunkin alueen oman toimija-kentän tarpeista. Yksittäisen vapaaehtoisen kannalta voi ajatella olevan lopulta enemmän merkitystä hänen tarvitsemansa tuen saamisella kuin yhteistyön rakenteella, joka tuen mahdollistaa.

Vaikka verkostojärjestöjen taustassa ja toiminnassa on paljon yhdenmukaisuuksia, niissä on myös omaperäisyyksiä. Esimerkiksi Seinäjoen järjestötalon ”rahahanat avasi” kansanedustaja Paula Risikko, joka ohjasi talolle myös 50-vuotisjuhlalahjoituksensa vapaaehtoisien ja työntekijöiden jaksamiseen. Kainuun Nuotalla puolestaan on oma tv-studio, josta esimerkiksi ministeriöt tilaavat ohjelmia.

Satakuntalaisen haastatellun mukaan hyvinvointialueuudistus ”aiheuttaa mielenkiintoisen muutoksen maantieteelliseen toimintalogiikkaan. Jännä tilanne, miten liiton ja piirin rooli tulee muuttumaan. Meidän maakunnassa on kaksi keskeistä yhteistyörakennetta, me verkostojärjestönä ja neuvottelukunta edustuksellisenä. Nämä tulevat molemmat olemaan hyvinvointialueen kumppaneita omalla tavallaan.” (Satakunnan Yhteisökeskus)

Aineiston perusteella ei pysty sanomaan, kuinka toimivaa ja hyödyllistä verkostojärjestöjen toiminta on niiden yhdistysten ja muiden kansalaistoimijoiden kannalta, joita verkostojärjestöt pyrkivät palvelemaan. Alueellista vaihtelua on varmasti. Erään neuvottelukunnan edustaja koki, että neuvottelukunta ei ole saanut paljoa aikaiseksi ja on kokoonpanoltaan vääristynyt. Lisäselvitystä kaipaava kysymys olisi myös, keitä mahdollisesti ovat väliinpatoajat, joita ei palvele oman substanssiaiheen kattojärjestö, muu verkostojärjestö tai kukaan muukaan, ja missä määrin ja millä tavalla se mahdollisesti on ongelma. Esimerkiksi Myrskylän klinikkatyö toi esiin, että juuri Myrskylän kansalaistoimijoita ei Uudenmaan verkostojärjestötoiminta yllä palvelemaan, vaikka se periaatteessa toimialueeseen kuuluukin. Keskustelu tilanteen korjaamiseksi on Myrskylässä kuitenkin aloitettu.

5.3 Pilottikuntien näkemykset verkostojärjestöistä

Selvitimme kuntaklinikoilla lyhyesti myös kuntien näkemyksiä verkostojärjestöistä. Pilottikunnilta kysyttiin keskustelun aikana, ovatko maakunnalliset verkostojärjestöt tuttuja yleisesti, tunsivatko osallistajat kullakin alueella toimivan verkostojärjestön ja kuinka hyödylliseksi verkostojärjestöjen toiminta oli koettu.

Keskusteluiden perusteella verkostojärjestöjen roolin tunnettuus oli hyvin vaihtelevaa. Osassa pilottikunnista verkostojärjestötoimija oli tuttu kaikille tai osalle osallistujista (esimerkiksi Tampereen Artteli, Evijärven Järjestötaló ja Pieksämäen Saimaan Syöpäyhdistys) ja toiminnan hyödyllisyys esimerkiksi koordinoivana ja järjestöjä yhteentuovana toimijana tunnistettiin hyvin. Joissain kunnissa verkostojärjestötoimija tunnettiin, mutta sitä ei pidetty erityisen hyödyllisenä, kuten edellisessä luvussa (luku 4) kuvatusi Myrskylässä. Osassa nimettyä verkostojärjestöä ei tunnettu eikä toiminnan hyödyllisyydestä pystytty kommentoimaan (esimerkiksi Kittilä ja Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys).

Terminä verkostojärjestö ei kuitenkaan ollut vakiintunut usein niissäkään kunnissa, joissa verkostojärjestötoimija tunnettiin hyvin. Sekä haastattelu- että klinikkakeskustelut viittavat siihen, että verkostojärjestöjen roolissa ja suhteessa muihin verkostoihin ja esimerkiksi Leader-toimintaan on vielä kehitettävää: Millainen työnjako eri verkostoilla on missäkin? Kuluuko resursseja päällekkäisiin tehtäviin? Onko käytäntöjä, jotka auttavat tunnistamaan paikallisesti esimerkiksi voimien yhdistämisen mahdollisuuksia tai koordinoinnin tarpeita? Mikä on “verkostojärjestöjen identiteetti”?

5.4 Verkostojärjestöjen näkymiä tulevaisuuteen

Tämä luku esittelee verkostojärjestöjen näkemyksiä tulevaisuudesta ja toivottavista kehityskuluista. Pohjana ovat erityisesti selvityksen haastattelut, joihin osallistuneita kerättiin ajatuksia toivottavasta tulevaisuudesta.

Kohti kestävästä kumppanuutta

Muutamissa verkostojärjestöjen haastatteluissa nousi huoli siitä, miten sote-alalla julkinen sektori on ottanut tai ottamassa järjestöille kuuluvia tehtäviä tai toimintamalleja itselleen, esimerkiksi hyvinvointialueiden valmistelussa. He näkevät sen luonnollisesti uhkaavan järjestöjen resursointia ja toimintamahdollisuuksia. Toisaalta kyse lienee pitkäaikaisesta ilmiöstä hyvinvointivaltion rakentumisessa ja yhdestä kansalaisyhteiskunnan toivottavastakin roolista kehittää toimintamalleja hyvinvointivaltion täydentämiseksi.

Huoleen kuitenkin kuuluu se, että tällaisten tehtäväkirjausten pelätään jäävän käytännössä kuolleiksi kirjaimiksi, jolloin tehtävää ei lopulta hoitaisi kukaan. Julkisen puolen nähdään myös käyttävän vapaaehtoisia, vaikka parempana pidettäisiin kumppanuutta, jossa vapaaehtoistoiminta toimii järjestöjen kautta.

Esimerkiksi Uudellamaalla (HyTe ry) nähtiin kuntayhteistyön olevan vielä tapauskohtaista ja vailla maakunnan kattavia poikkileikkaavia rakenteita. Haastatellut kaipasivat yhteisiä keskustelufoorumeita, ilmiöpohjaisia työpajoja ja kumppanuusperustaa eli kaikkien osallistujien tasavertaisuutta. Ylipäätään yhteistyön katsotaan edellyttävän yhteistä tahtotilaa ja yhtenäisiä tavoitteita. Tavoite voi käytännössä kuitenkin olla niinkin yleisluontoinen kuin “alueen asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen”, joten kovin vaikeaa sen löytäminen ei välttämättä ole.

Henkilöriippuvuus on niin haastattelijan kuin kuntaklinikoiden perusteella kestävästä yhteistyön ongelmana, jota sekä yhdistysaktiivien vaihtuvuus että kunta puolen organisatiomuutokset korostavat. “Toivoisin että tunnistettaisiin aidot kumppanuudet järjestöjen

kanssa niin, että yhteistyö ei olisi jatkossa niin sattumanvaraista, että riippuu kaupunginjohtajasta tai syöpäsairaalan hoitajasta tai diabeteshoitajasta tai palveluohjaajasta, vaan että se olisi systemaattista ja kirjattu hoito- ja palvelupolkuihin” (Saimaan Syöpäyhdistys). Yhteistyön kehittämisessä kuntien hankkeiden avulla on uhka, että yhteistyö kariutuu määräaikaisten työntekijöiden lähtemiseen hankkeiden päätyttyä. Joskus voi olla myös väärä henkilö väärässä paikassa eli yksittäinen henkilö estämässä yhteistyötä.

Varsinais-Suomessa toimii maakunnan lakisääteisen yhteistyöryhmän alle perustettu järjestöjaosto, jonka selkärankana on jaoston itse laatima järjestöyhteistyön tiekartta. Maakunnan liitto on pitänyt tärkeänä kumppanuuksien kehittämistä, ja jaostot ovat yksi tapa kumppanustoimintaan käytännössä. Maakunnan yhteistyöryhmässä korostetaan juuri suunnitelmallista yhteistyötä ja yhteistä tavoitteen asettamista yhteistyön perustana. Järjestöjaoston edustajat näkevät kansalaisyhteiskunnan kenttänä, josta nousee eteenpäin vieviä innovaatioita.

Varsinais-Suomessa kestävän yhteiskunnan rakentamista ollaan nostamassa maakunnalliselle agendalle myös kansalaisyhteiskunnan kanssa. Haastattelun sanoin ”Kansalaisyhteiskunnastahan nimenomaan nousee näitä ratkaisuja, erilaisia innovaatioita joilla voidaan viedä siirtymiä eteenpäin. Siinä se yhteistyö on kanssa tosi potentiaalista [...] ja se on minusta ensiarvoisen tärkeää resilienssin kannalta. Isot siirtymät on niitä, joissa me tarvitaan yhteistyötä kansalaistoimijoiden kanssa, ja sitä innolla lähdetään tutkimaan”. Tähän kuuluu yhteistyömahdollisuuksien pohtiminen järjestöjaoston ja ilmastovastuujaoston välillä. Järjestöjaosto-toimintamallia ei ilmeisesti ole vielä toistaiseksi muualla. Se kuitenkin herättää kiinnostusta, esimerkiksi toisen maakunnan edustaja sanoi haastattelussa vievänsä idean järjestöjaostosta tahollaan eteenpäin.

Hyvinvointialueiden aloittaessa pian toimintansa on tarpeen tunnistaa tarkemmin, milloin järjestöjen tulisi suunnata yhteistyötään mihinkin. ”Niin järjestösektorin kuin julkisen sektorin pitäisi paremmin tunnistaa yhteistyön paikat ja muodot, missä määrin yhteistyö jatkossa kanavoituu kuntiin tai hyvinvointialueille tai molempiin” (HyTe ry). Sote-alan järjestöjen, ainakin alueellisten potilasjärjestöjen katse kääntyyne jatkossa enemmän hyvinvointialueisiin kuin kuntiin. Haastatellut toivoivat ennaltaehkäisevien kumppanuuksien kehittämistä paikallisista tarpeista lähtien.

”Tärkeää on tunnistaa juuri omalla alueella tärkeä kohderyhmä ja tärkeimmät terveys- ja hyvinvointihaasteet ja sitten sinne lähdetään hakemaan järjestöistä niitä kumppanuuksia. Uskon että se ei ole kauhean vaikea tehtävä, koska me tiedetään ne haasteet, on se sitten mielenterveys, työkyvyttömyys, diabetesluvut korkeammat kuin keskimäärin Suomessa. Siellä on meillä paljon mahdollisuuksia auttaa” (Saimaan Syöpäyhdistys).

Digitalisaatiota ja kriisioppeja

Haastatellut näkevät paljon tehtävää ja tulevaisuuden mahdollisuuksia esimerkiksi digitalisaatioissa, ennaltaehkäisevässä sote-toiminnassa, järjestöjen sähköisten palvelutarjottimien rakentamisessa ja kriisinhallinnassa. Digitalisaation nähdään jo loikanneen korona-aikana merkittävästi. Esimerkkejä tästä ovat Kainuun Nuotan digitukitoiminta ja HyTery:n Toivo-vertaistukisovellus. Järjestöaktiivien ikääntymisen voi sanoa jouduttavan digitalisaatiota, kun rivit harvenevat heikkotaitoisimmasta päästä. Digitalisaation avulla verkostojärjestöjen tarjoama tuki skaalautuu periaatteessa koko Suomen järjestöille, ei vain oman maakunnan sisällä.

Haastatteluissa oli esillä kansalaisyhteiskunnan, vapaaehtoistoiminnan ja sen koordinoimien resurssien merkittävyys kriiseissä, sekä toive, että viimeaikaisista kriiseistä mallinnetaan yhteistyötä opeiksi jatkoon. Koronan ja Ukrainan auttamistyön kriisin pohjalta voitaisiin hahmottaa, miten eri toimijat, niin julkinen sektori kuin kansalaisyhteiskunnan toimijat löytävät toisensa ja lähtevät yhdessä ratkaisemaan ongelmaa, jolloin uusissa tilanteissa parhaimmillaan ”ei tarvitse tavallaan perustella sitä tarvetta vaan lähdetään vaan toteuttamaan. Monet raja-aidat ylitetään sitten helposti, kun tahtotila on olemassa” (HyTery).

Ongelmat pois ja todellista hyvinvointitoimintaa!

Konkreettisenä korjattavana ongelmana haastatellut esittävät työttömien työnhakijoiden osallistumista vapaaehtoistoimintaan. Siinä on havaittu alueellista vaihtelua jo vuoden 2015 turvapaikanhakijatilanteessa. Toinen konkreettinen ongelma on, että yhdistyksen oma varainhankinta pienentää STEA-avustusta. Valtakunnallinen kysymys on myös verotuksen linjaaminen kansalaistoiminnan näkökulmasta.

”Olennainen näkökulma, että ymmärrettäisi yhdistystoiminnan maailma verotuksen näkökulmasta. [...] todennäköisesti yhdistyksissä palkkahenkilökunnan määrä nousee ja erilaisia sitoumuksia eri tahoihin tullaan tekemään. Että se ei olisi rangaistavaa vaan ennemmin kannustavaa, että millä tavalla voitais toimia niin että ei tule ikäviä yllätyksiä, mitä nyt takavuosina on tullut, että sitten jälkepäin kuullaan että joku toiminta ei olekaan yleishyödyllistä vaan jotain muuta, kun ei ole tehty rikollisella mielellä vaan vilpittömällä mielellä kun joku on kuvitellut että näin voi tehdä kun on tehty kymmeniä vuosia ja nyt ei voidakaan.” (Pohjois-Pohjanmaan järjestöneuvottelukunta)

”Toivon että kunnista tulisi todellisia hyvinvointi- ja sivistystoimijoita, joilla olisi aikaa miettiä asuinympäristöön, sivistykseen ja hyvinvointiin liittyviä asioita” (Satakunnan yhteisökeskus). Herää kysymys, onko kuntien roolin muutosta varten luotu ohjelmia ja koulutusta. Jotkut verkostojärjestöt ovat tätä viestiä paikallistasolle vieneet.

Todelliseen hyvinvointitoimijuuteen voisi kuulua esimerkiksi Harrastamisen Suomen mallin tyyppisen toiminnan vaaliminen ja kehittäminen. Malli nousi esiin sekä klinikoilla että haastatteluissa hyvänä esimerkkinä siitä, miten hyvinvointi on todella edistynyt, kun sitä tukevia toimijoita ja toimintaa on tuotu sinne missä ihmiset ovat, tässä tapauksessa harrastuksina lasten koulujen luo. Vastaavaa jalkautumista voisi pohtia hyvinvoinnin edistämisen mahdollisuutena yleisemminkin.

Tehty työ tunnistettava ja tunnustettava!

Haastatellut pitävät suomalaista kansalaisyhteiskuntaa vahvana ja vakiintuneena. Tulevaisuuden toiveissa näkyy kuitenkin haavoittuvampikin puoli: ”että vakuuttelusta ja jokavuotisesta rahanhankinnasta päästäisi pitkäjänteiseen kehittämiseen, asema olisi tunnustettu ja tunnistettu ja olisi rauha tehdä oikeasti aitoa kumppanuutta eteenpäin tai kehittää sitä.” (Saimaan Syöpäyhdistys) Samaa tunnustamista ja tunnustamista sekä aitoa kumppanuutta toivotaan hyvinvointialueiltaakin. Ongelmana pidetään sitä, että media, paikallinenkaan, ei ole lainkaan kiinnostunut järjestötyöstä, jolloin mainetta on vaikea rakentaa. Haastatellut toivovat verkostojärjestöjen ja niiden tehtävien tunnettuuden lisäämistä.

”Verkostojärjestönä rooli tulevaisuuden kannalta voisi olisi että verkostojärjestöllä olisi yleinen kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistoiminnan koordinoiva rooli niin, että kaikki tietäisi, että tuolta voi kysyä jos haluaa tehdä jotain kansalaisaktivismia, ja toimijat voisi tehdä aloitteita ja ehdottaa että käynnistäkää tällainen toiminta tai pyytäkää vapaaehtoisia tällaiseen toimintaan. Toisaalta osallisuutta voitaisi juurikin koordinoita, kun kunnat ja hyvinvointialue joutuu tekemään kuitenkin järjestöjen kautta, ja siitä hyötyy molemmat, esimerkiksi keskustelutilaisuuksia voitaisi järjestää yhteistyössä ei välttämättä verkostojärjestön mutta jonkun teemajärjestön kanssa, ja myös toteuttaa, jolloin sekä saisi järjestö näkyvyyttä että tulisi tällaista yhteistyötä ja luottamusta julkisen sektorin ja järjestön välille. Vaikka ollaan tärkeässä roolissa siinä että kansalais-toimintaa voidaan toteuttaa myös kotoa käsin turvallisesti, digitaalisesti, niin kuitenkin ihmiset kaipaa myös kohtaamisia ja keskusteluja. Voisiko verkostojärjestön ja ylipää-tään järjestöjen toiminta olla sellaista johon saa tulla kohtaamaan ja keskustelemaan itselle tärkeistä asioista. Näitä voisi alueilla toteuttaa juurikin sen kautta että järjestöt saisi tällaisen toimijan tunnustetun roolin.” (HyTe ry)

Haastatteluissa toistuu ilmaisu ”alun perin”, eli järjestön toiminta on alkanut yhdestä aiheesta, vaikkapa yhdistysten tilatarpeesta, ja kehkeytynyt uusiin ja moninaisiin suuntiin. Liikahtelu kulloinkin tarjolla olevien rahoitusmahdollisuuksien mukaan tuntuu olevan järjestöjen normaalitilanne, mitä voi myös pitää järjestelmän ”puolijulkisuuden” mukaisena vahvuutena verrattuna täysin autonomiseen kansalaisyhteiskuntaan. Järjestökenttä

näyttäytyy julkishallinnon innovatiivisena, ketteränä ja joustavana jatkeena, joka luo hyvinvointivaltiolle uudistumis- ja sopeutumiskykyä ajanmukaisiin vaatimuksiin.

Tuoko muutos riskejä?

Kiinnostavaa ja paradoksaalista on, että samalla kun verkostojärjestöt pohjaavat kansalaisyhteiskunnan perusteisiin kuten osallisuuteen ja vapaaehtoisuuteen, niiden identiteettiin kuuluu myös tietty opportunisti resurssien tavoittelussa. Jos tilannetta katsotaan järjestöjen puolijulkisuuden näkökulmasta, maakuntien väliset erot verkostojärjestöjen rahoituksessa ja kumppanuuksissa näyttävät entistä ongelmallisempina.

Voiko käydä niin, että sote-palvelujen saatavuuden tasavertaistamiseen tähdännyt hyvinvointialueuudistus tarkoittaakin huonompia palveluja niiden maakuntien asukkaille, joiden sote-sektorilla toimivat verkostojärjestöt ovat muita huonommin resursoituja? Jos julkinen sektori tosiasiallisesti hyödyntää verkostojärjestöjä julkisen sektorin jatkeena, vaatimukset alueelliselle tasavertaisuudelle järjestöjen resursoinnissa kasvavat.

“Lopputavoitteena tekemiseen kannustaminen, aktiivinen kansalaisuus tai yhdistysnäkökulmassa aktiivinen jäsenyys. — On sallittavaa, jos haluaa tehdä vaan jotain pientä. Kansalaistoiminnan autonomiaan kuuluu, että saa itse määrittää toimintansa tai toimimattomuutensa.” (Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto)

Eräs haastateltu verkostojärjestötoimija ennustaa syntyvän kuntakohtaisia järjestöyhteistyöryhmiä hyte-alalle. Toisen näkemys on, että järjestöjen avustuksista arviolta 80 prosenttia siirtyy hyvinvointialueille samaan aikaan, kun 90 prosenttia järjestöjen tehtävistä pysyy kunnan lakisääteisen hyvinvoinnin edistämisen tontilla. Tämä mahdollinen kohtaamattomuus kannattaisi varmasti tutkia. Keskusteluissa esiintyy myös huolta, että hyvinvointialueiden ja kuntien väliin putoaisi järjestöjä, jotka eivät saa rahoitusta kummastakaan.

Haastattelujen perusteella potilaita ja heidän läheisiään tukeva OLKA-toiminta (olkatoiminta.fi) on levinnyt laajalle ja sitä pidetään onnistuneena esimerkkinä rajoja ylittävästä yhteistyöstä.

“OLKA-toiminta vie järjestöjä byrokraattiseen ja suljettuun yhteisöön eli sairaalaan, mikä ollut erityisen suuri elementti. — Siinä tiimissä on sekä sairaalan että järjestön edustajia, työtä tehdään joka tasolla johdosta potilasosastoille. — Molemmat tuntee oman yhteisönsä toimintatavat ja niitä muokataan yhteen, toimitaan molempiin suuntiin tulkkina, se on se tärkeä (asia). — Koordinointimalli ja palvelulupaukset lisäävät luottamusta, että järjestöjen sekä työntekijät että vapaaehtoiset osaavat toimia (esim. vaitioloasiat ja sopimuksellisuus).” (HyTe ry)

Jotkut haastatellut ennakoivat yritys yhteistyön tulevan järjestöyhteistyön osaksi. Myös kuntaklinikoilla yksittäiset kunnat ilmaisivat kiinnostustaan luoda yhdistysten ja yritysten kohtaamispaikkoja ja kehittää niiden välistä yhteistyötä. Yritys yhteistyö on jo nykypäivää osalle. Esimerkiksi Kainuussa kyläyhdistyksiä kokoava Kainuun Nuotta ry on jo organisoinut toimintaa palvelu- ja kehitysyhtiöksi, ja yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä odotetaan paljon tulevaisuuden toimintamuotona liike- ja kansalaistoiminnan välissä. Oulun seudulla puolestaan Arizona Chemical Oy järjesti henkilöstölle virkistyspäivän ikääntyvien kohtaamiseen. Haastatellut ennakoivat yritys yhteistyön nousua muun muassa sen perusteella, että kunnat ovat alkaneet muuttaa elinkeinojohtajien nimikkeitä elinvoimajohtajiksi.

6 Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan toimiva yhteistyö ja toivotut rakenteet

Tässä luvussa keskitymme kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön merkitykseen, kehitettyihin yhteistyötä tukeviin rakenteisiin sekä siihen, millaisista rakenteista ja elementeistä sujuva yhteistyö aineiston perusteella rakentuu. Luvun loppuksi käydään läpi, miten haastatellut verkostojärjestöt kuvasivat kuntien roolia.

Vapaaehtoistoiminnan tulevaisuuden kannalta kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö koettiin tärkeäksi. Tällöin kunnalla on jatkossakin matalan kynnyksen innostavaa osallistumista tukevia toimijoita, vapaaehtoistojat tuntevat toisensa ja ne voivat solmia yhteistyötä ja vapaaehtoistointaa suunnata sinne, missä sille on tarvetta.

Kuntaklinikoiden perusteella kunnat näkevät kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön edistämisen kannalta olennaisena kehittää erityisesti seuraavanlaisia rakenteita ja toimintatapoja: kunnan käytäntöjä ja kyvykkyyksiä tukea kansalaistoimijoita uudistumaan; tapoja säännöllisille kohtaamiselle ja kehittämiselle yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa; kunnan ja vapaaehtoissektorin yhteistyön linjaamista strategisesti vaikuttavalla osallisuus- tai yhdistysohjelmalla.

6.1 Kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön merkitys alueen vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi

Yksi selvityksen keskeisistä tavoitteista oli ymmärtää, millaisena kuntaklinikoille osallistuneet kunnat ja muut sidosryhmät näkevät toimivan kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön merkityksen vapaaehtoistoiminnan edistämisen kannalta. Tässä luvussa käydään läpi, mitä kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyön merkityksestä vapaaehtoistoinnalle opittiin kuntaklinikoiden keskusteluissa.

Kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyö on olennainen tapa kunnille toteuttaa perustettäväänsä kuntalaisten hyvinvoinnin edistäjinä. Lähtökohtana on taata, että kuntien palveluista muodostuu asukkaiden hyvää elämää tukeva kokonaisuus. Kunnat voivat eri tavoin tukea ja tehdä yhteistyötä kansalaistoimijoiden kanssa, jotka puolestaan järjestävät kuntalaisille erilaisia aktiviteetteja. "Yhteistyöstä syntyvä toiminta on hyvää elämää, mikä pitää

meidän kunnan hengissä ja parhaana paikkana asua”, kiteytti yksi klinikan osallistujista. Tarve kumppaneille, jotka edistävät hyvinvointia on kunnissa ajankohtainen teema, kun 2023 voimaan astuvasta hyvinvointialueuudistuksesta huolimatta kunnalla säilyy asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuu.

Yhteistyön tärkeyttä perusteltiin kuntien ja kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta ensiksikin sillä, että vapaaehtoistoiminta ja sitä toteuttavat tahot ovat kunnalle välttämättömyys: kunnat tarvitsevat kansalaisyhteiskuntaa hyvinvoinnin edistämiseksi, kun taas järjestöjen toiminnan edellytykset edellyttävät kunnilta toimia ja kummallakin taholla on rajalliset resurssit. Klinikoilla toistettiin usein, kuinka kansalaisyhteiskunnalla on mahdollisuus lisätä matalan kynnyksen kohtaamisia, jolloin kunnassa saatetaan tavoittaa esimerkiksi asukkaita, joita kunnan tarjoamat palvelut eivät kykene tavoittamaan.

Klinikoille osallistuneet järjestöt korostivat omia rajallisia taloudellisia resurssejaan ja siksi kunnan tuen tarvetta: Useassa kunnassa haasteena oli saada kuntalaisia osallistumaan toimintaan, mikä näkyi myös siinä kuinka järjestöt saavat uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Kuitenkin vapaaehtoistoimijoilla voi olla uudenlaisia osallistumisen ideoita, joiden toteuttamiseen ei kuitenkaan ole taloudellisia resursseja tai toiminnasta ei tiedetä. Yhteistyö kunnan kanssa antaa järjestöille mahdollisuuden viestiä ja markkinoida toiminnastaan sekä toiminnan onnistumisista myös niille, jotka eivät jo toimintaa tunne.

Osallistajat myös näkivät kunnalla olevan tärkeä rooli vapaaehtoistoiminnan painoarvon lisääjänä. Vapaaehtoistoiminnan kehittämisen kannalta on myös tärkeää, että toiminta kohdistuu sinne missä sille on tarvetta. Yhteistyö lisää toiminnan tunnettuutta puolin ja toisin, minkä parhaassa tapauksessa toivottiin poistavan toiminnan päällekkäisyyksiä ja siten säästävän resursseja.

Säännöllisen yhteistyön kautta kunnalla myös säilyy ajantasainen kuva alueen aktiivisista kansalaistoimijoista ja niiden muodostamasta kokonaisuudesta. Osalla pilottikunnista ei nykyisellään ollut kokonaiskuvaa alueen vapaaehtoistoimijoiden kokonaisuudesta tai esimerkiksi näiden ajantasaisia yhteystietoja, jonka takia kokonaisuuden kehittäminen ja alueella toimivien yhdistysten ja aktiivien yhdistäminen oli käytännössä haastavaa.

Klinikoiden osallistajat myös tunnistivat, että kunnalla voi olla merkittävä rooli vapaaehtoistoimijoiden yhteentuojana ja siten koko toiminnan kehittäjänä. Kunnalla on merkittävä rooli kansalaisyhteiskunnan eri toimijoiden vuorovaikutuksen lisäämisessä, mikä voi lisätä usein pienten toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Klinikoilla tuotiin myös esille, että kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä yritysten kanssa voisi lisätä lisäämällä näiden keskinäistä vuorovaikutusta, mikä edellyttää koordinoitua.

6.2 Kuinka kunnat kehittävät yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa

Tässä alaluvussa kuvataan, millaisia toimintatapoja pilottikunnat kehittivät kuntaklinikoiden tukemana. Kehitettävät ratkaisut perustuvat kuntien lähtötilanteisiin ja niistä tunnistettuihin haasteisiin, joita avataan yleisellä tasolla tässä selvityksessä luvussa 4.2.

Pilottikuntien kanssa käytyjen keskusteluiden perusteella tunnistimme tarpeelliseksi kehittää erityisesti kolmenlaisia ratkaisuja: kunnan omia kyvykkyyksiä ja käytäntöjä vapaaehtoistoiminnan tarvittavan uudistumisen tukemiseksi, säännöllisiä tapoja kohdata ja kehittää yhdessä kansalaistoimijoiden kanssa sekä kunnan ja vapaaehtoistoiminnan yhteistyötä strategisemmin linjaavaa osallisuus- tai yhdistysohjelmaa.

Yhteisistä teemoista huolimatta kunkin kunnan tilanteet olivat myöskin yksilölliset. Joissain kunnissa idean kehittäminen oli jo lähtökohtaisesti pidemmällä tai klinikoiden väliseen kehittämiseen oli pystytty varaamaan enemmän resursseja. Samankaltaisen ratkaisun takana saattoi myös olla erilaisia lähtötilanteita ja tunnistettuja ongelmia. Sen takia kunkin pilottikunnan ideoiden tarkastelu yksitellen on tarpeellista. Pilottikuntien ideat kunnan ja kansalaistoiminnan yhteistyön kehittämiseksi kuvataan alta löytyvissä taulukoissa 2–4.

Taulukko 2. Kunnan käytännöt ja kyvykkydet vapaaehtoisectorin uudistumisen ja byrokratian tukemisessa

Usea pilottikunta näki tarpeelliseksi selkeyttää omaa rooliansa yhdistysten toiminnan kehittämisen tukemisessa ja ymmärtää, millainen tuki olisi yhdistyksen näkökulmasta tarpeellista. Miten kunta voi tukea yhdistyksiä toimintansa uudistamisessa tai toimintaan liittyvässä byrokratiassa? Millaisia olisivat kuntien yhdistyslähöiset toimintamallit? Muun muassa tällaisiin tarpeisiin lähdettiin kunnissa kehittämään ratkaisuja.

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Evijärvi	Tarve kehittää uusia keinoja tukea yhdistyksiä hallinnossa, jotta byrokratia ei olisi esteenä toiminnalle.	<p>Kunta kehittää digitaalisen alustan yhdistysten hallinnon helpottamiseksi ja kunnan ja yhdistysten vuorovaikutuksen tueksi.</p> <p>Alusta toimii yhdistystoimintaan liittyvän tiedon ja työkalujen levittämisen paikkana, ja se sisältää keskeiset, yhdistyksen hallinnon pyörittämiseen liittyvät dokumentit sekä esimerkiksi tietoa rahoitusmahdollisuuksista. Alustan kautta kunnat ja yhdistykset voivat viestiä toisilleen. Alustalla on julkinen, kaikille näkyvä sivu sekä yhdistyksille tarkoitettu oma "intra". Yhteistyöalustan kehittämiseksi on saatu hankerahoitus ja kehittäminen aloitetaan syksyllä 2022. Alustaa kehitetään yhteistyössä yhdistysten kanssa.</p>
Janakkala	Tarve taklata demokratia- ja hyvinvointivajetta ja aktivoida ja tukea yhdistyksiä. Halu tukea kuntalaisten omaehtoista toimintaa.	<p>Kunta laatii vapaaehtoistoiminnan kartan ("Tartu toimeen Janakkalassa"), jossa kuvataan ja luodaan erilaisia mahdollisuuksia sille, miten Janakkalassa on helppo tarttua vapaaehtoistoimintaan eri elämäntilanteissa ja -vaiheissa.</p> <p>Verkkosivuston Osallistu -sivulle kootaan tapoja ja tekoja, joiden avulla kuka tahansa voi osallistua yhteisölliseen tekemiseen ja vapaaehtoistoimintaan. Näitä ovat mm. kumppanuuspöytätyöskentely, talkoiden ja tapahtuman järjestäminen, digitukihenkilöksi ryhtyminen, nuorten oma osallistuva budjetointi, kyläkummit ja ystävä-toiminta.</p>

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Tampere	<p>Miten vapaaehtoisten rekrytointia ja koulutusta tuetaan Tampereen lähitoreilla?</p> <p>Miten tuetaan sitä, että lähitorien toiminnasta innostuu ja mukaan lähtee vapaaehtoisia oman elämäntilanteensa mukaan?</p> <p>Miten kiinnittää henkilö toimintaan heti, kun hänellä olisi kiinnostusta ja tarjotaan hänelle tarvittavaa perehdytystä ja koulutusta?</p>	<p>Tampere laatii lähitorien vapaaehtoisten koulutuspaketin.</p> <p>Paketti sisältää yhteiset sisältömateriaalit kaikille lähitoreille helposti hyödynnettäväksi ja pohjan vapaaehtoistoiminnan sopimukselle.</p> <p>Vapaaehtoisille järjestetään lisäksi henkilökohtainen perehdytys sekä koulutukset olennaisista teemoista.</p>

Taulukko 3. Toimintatavat kansalaistoimijoiden ja kuntien säännöllisille kohtaamisille ja yhteiskehittämiselle

Useampi kunta nosti esiin, että kokonaiskuvan hahmottamiseksi ja kehitettävän idean kivi-jalaksi tarvitaan sekä säännöllinen mahdollisuus tavata kansalaistoimijoita että keino lisätä toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta. Kohtaukset voivat tarkoittaa esimerkiksi säännöllisesti järjestettyjä foorumeita, jonne kutsutaan mukaan järjestöjen ja kuntien edustajia, vapaaehtoisia, kunnanvaltuutettuja yms. Tapaamisista halutaan kehitettäviä eikä tiedottavia: tilaisuudet järjestetään kiinnostava sisältö edellä sen sijaan, että tavattaisiin vain tapaamisen vuoksi ja tilaisuuksissa pääsee aidosti kehittämään kuuntelemisen sijaan.

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Aura	Tarve kehittää Auran kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyötä ja sen laatua. Lisäksi tarpeena innostaa uusia ihmisiä mukaan vapaaehtoistoimintaan.	Kunta tarjoaa yhdistyksille säännöllisiä koulutuksia, joiden teemat on laadittu yhdistysten tarpeet tunnistaen. Koulutusten lisäksi tarjotaan koulutusmateriaalia ja päivitetään järjestöyhteistyön käsikirja Omistajuus koulutusten organisoinnista selkeä kunnassa. Tiedotetaan koulutuksista ja merkitään ne vuosikelloon. Mukaan voidaan kutsua muidenkin sektoreiden edustajia. Lisäksi päivitetään kuntastrategiaa ja elinvoimaohjelmaa kolmannen sektorin näkökulmasta.
Hattula	Millaisella otteella ja miten kunta voi tukea yhdistyksiä uudistumaan ja tekemään keskenään yhteistyötä, kun aktiiviset, sitoutuneet vapaaehtoiset ikääntyvät ja nuorten osallistuminen on muuttunut pistemäisemmäksi? Miten kunnan ja kansalaisyhteiskunnan olemassa olevaa yhteistyötä Hattulassa tehdään näkyväksi?	Kunta järjestää järjestöpäivän, joka toimii alustana yhdessä tekemiselle ja verkostoitumiselle. Järjestetään järjestöpäivä lokakuussa 2022. Se on paikka verkostoitumiselle ja yhteiseen kehittämiseen innostumiselle. Lisäksi verkkoon laitetaan rahoitusopas ja tuetaan järjestöjä toiminnan vuosikellon laatimisessa. Vuosikellot voisi laittaa myös julkisesti näkyville.

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Isojoki	<p>Yhdistystoimintaan kaivataan lisää osallistujia, miten ihmisiä innostetaan mukaan?</p> <p>Kunnalle kaivataan selkeämpää roolia kylien ja asukkaiden aktivoinnissa sekä asukastoiminnan ja järjestöjen tukemisessa. Kunnasta päin ollaan avoimin mielin mukana, vaikka toimijoita puolin ja toisin on vähän.</p>	<p>Kunta kehittää vuosittaista järjestöjen kumppanuuspöytämallia.</p> <p>Kumppanuuspöydissä on mukana 12 kylän kyläyhdistykset ja muut yhdistykset sekä muita aktiiveja. Kumppanuuspöytien tavoitteena on verkostoituminen, ajatusten vaihtaminen (mitä tehdään ja mitä kaivataan) sekä yhteistyön suunnittelu. Toiveena on myös saada uusia ihmisiä mukaan toimintaan.</p> <p>Pohditaan kumppanuuspöydän viemistä hallintosääntöön vuonna 2024, kun uusi valtuusto aloittaa.</p>
Mustasaari	<p>Mustasaarella on melko aktiivista toimintaa ja hyvät puitteet kunnan ja järjestösektorin kehittämiseksi.</p> <p>Tarvetta olisi selkeyttää kunnan roolia kansalaisyhteiskunnan ja paikallisten toimijoiden toiminnan tukemisessa.</p>	<p>Mustasaari suunnittelee ja alkaa järjestämään järjestöfoorumeita kunnan toimijoille. Järjestöfoorumin kehittämisen pohjaksi on toteutettu kysely, jolla kartoitettiin toiveita ja mielekkäitä teemoja foorumille.</p> <p>Seuraavaksi määritetään kunnasta yksi vastuuhenkilö edistämään järjestöfoorumeita ja toimimaan järjestöjen yhteyshenkilönä.</p>
Mynämäki	<p>Tarvetta on laatia kokonaiskuva Mynämäen kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyöstä sekä kehittää yhdistystoiminnasta vetovoimaista ja madaltaa osallistumisen kynnyksiä.</p>	<p>Kunta järjestää järjestöfoorumeita eri teemoista. Foorumit ovat toiminnallisia tilaisuuksia, joissa osallistujia kuullaan. Järjestöfoorumin tuloksia hyödynnetään kunnassa. Laaditaan yhteistyön vuosikello.</p> <p>Seuraavaksi kirkastetaan vielä järjestöfoorumien tavoite ja mahdollisesti toteutetaan kysely tästä järjestöille.</p>

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Myrskylä	<p>Myrskylässä on aktiivista kansalaistoimintaa. Järjestötoiminta on kuitenkin vapaaehtoisten varassa ja siten herkkää aktiivien tehdessä valintoja ajankäytöstään.</p> <p>Yhdistykset tekevät asioita toisistaan tietämättä, jolloin tulee päällekkäisyyksiä ja ajoitusten koordinoimattomuutta.</p> <p>Tukea tarvitseville järjestöille tulisi tarjota paremmin tukea.</p>	<p>Kunta lähtee kehittämään ajatushautomoa kunnan ja kansalaistoimijoiden välisen yhteistyön kehittämiseen ja ylläpitämiseen.</p> <p>Hautomo kokoaa yhteen eri ryhmät ja olemassaolevia toimintoja kuten yhdistysillat ja tapahtumat.</p> <p>Ajatushautomo olisi kupliva keskustelualusta, jossa substanssiosaaminen ei ole osallistumisessa ratkaiseva, näin voisi löytyä uusia mahdollisuuksia. Hautomon saavutettavuus taattava.</p>
Petäjävesi	<p>Tarvetta parantaa yhdistysten toimintamahdollisuuksia kunnassa lisäämällä ja kehittämällä kuntien ja kansalaistoimijoiden yhteistyötä.</p>	<p>Kunta järjestää keskustelu- ja kehittämistilaisuuksia yhdistyksille.</p> <p>Tilaisuuksien aiheina esimerkiksi, miten kunta voi tukea yhdistyksiä, sekä miten yhdistysten välinen yhteistyö tukisi toimintaa.</p> <p>Toimintamalli ei ole vielä valmis tai vakiintuneessa käytössä, mutta kunnassa jatketaan sen kehittämistä tulevana vuosina.</p>
Rauma	<p>Monissa kyläyhdistyksissä aktiivisimmat ovat iäkkäämpiä henkilöitä ja haasteena on nuorten mukaan saaminen.</p> <p>Vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta olisi tarpeen tehdä mahdollisimman helppoa ja lähestyttävää kaikille.</p> <p>Eri alan yhdistykset eivät välttämättä aktiivisesti kohtaa toisiaan.</p> <p>Valmisteilla uusi strategia ja uusi hyvinvointiohjelma.</p>	<p>Kunta kehittää kumppanuuspöytämallin, joka tuo yhteen kunnan, yhdistykset ja kuntalaiset.</p> <p>Mallilla lisätään vuorovaikutusta eri tahojen välillä ja taataan paikka löytää ratkaisuja yhdessä määriteltyihin haasteisiin. Mallilla myös lisätään ymmärrystä siitä, mitä eri puolilla jo tehdään.</p> <p>Järjestökoordinaattori vastaa työn jatkosta ja muun muassa muiden toimijoiden kartoittamisesta kumppanuuspöytään.</p>

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Taipalsaari	<p>Kunnalla ei ole vakiintuneita kunnan ja yhdistysten yhteistyön tapoja. Kyllä toiminta on hiipunut, ja toiveena on herätellä kylien toimintaa ja tuoda niitä yhteen. Tarvitaan yhteisiä kohtaamispaikkoja asukkaiden välille.</p> <p>Maantieteellinen rakenne vaikuttaa kunnan yhtenäisyyteen ja tarvetta olisi vähentää pirstaleisuutta ja mm. kylien välistä eriarvoisuuden tunnetta.</p>	<p>Kunnassa kehitetään vakiintunut rakenne kunnan yhdistysten ja kuntalaisten keskinäisille tapaamisille.</p> <p>Lisäksi kunta laatii yhteistyön vuosikellon, jonka sisältö täydentyy vähitellen: mukaan mm. tapahtumat, budjettiesitysten aikataulu, kunta-avustukset.</p>
Teuva	<p>Kunnan ja yhdistysten yhteistyö on Teuvassa tärkeää, ja yhdistyksiä tarvitaan pienessä kunnassa, jossa väestö ikääntyy. Miten olemassa olevia rakenteita voisi uudistaa, jotta ne olisivat aikaisempaa osallistavampia ja tukisivat yhteistyötä?</p>	<p>Teuva jatkokehittää valiokuntamalliaan niin, että kuntalaisten mukaan ottaminen on siinä toimintatapa.</p> <p>Kehittämistyö jatkuu keväällä ja kesällä, syksyllä pilotoidaan uusia toimintatapoja.</p> <p>Millaisia säännöllisiä kokoontumisia tai digitaalisia osallistumiskeinoja tarvitaan? Kuntalaisraati toteutettu jo osana valiokuntamallia.</p> <p>Tavoite pitkällä tähtäimellä: valiokunta ottaa roolin, jossa se tuo keskusteluun itsenäisesti uusia kokonaisuuksia.</p>
Turku	<p>Turussa toimii tällä hetkellä avoimia kansalaisten olohuoneita. Toiveena olisi, että olohuoneiden toiminta jatkuisi säännöllisesti paikallistoimijoiden vetämänä, mutta toimintamalli tilojen toiminnan jatkuvuudelle puuttuu.</p>	<p>Turku jatkokehittää asukasolohuoneiden toimintamallia, jossa paikallistoimijat ovat mukana olohuonetoiminnan ylläpitämisessä.</p> <p>Olohuonemallia yhteiskehitetään järjestöjen ja kaupungin kanssa. Työntekijöitä kurssitetaan vapaaehtoisten kouluttamiseen ja koordinaattorin rooli kilpailutetaan.</p> <p>Alustavat vaihtoehtoiset mallit olohuonemallin kehittämiseksi luodaan yhteistyössä Arvo ihmiselle -hankkeen kanssa.</p>

Kunta	Kunnan tarve	Kehitetty ratkaisu
Uusi- kaupunki	Tarve konkretisoida yhdistysohjelmaa ja kehittää selkeämpiä rakenteita kaupungin ja kansalaistoimijoiden kohtaamiselle. Kaupungilta puuttuu tietoa yhdistysten tarpeista ja siitä, miten kaupungin toiminta onnistuu niiden ja eri ryhmien kannalta.	Kunta järjestää sisäisen keskustelun yhdistystoiminnan jatkuvuudesta ja asian omistajuudesta, tarvitaan ns. "yksi luukku". Sisäisen keskustelun edistäminen isoin asia. Järjestetään aluefoorumeita, joilla kylät ja yhteisöt voivat ideoida yhteistyötä. Kokeillaan osallistuvaa budjetointia keinona viedä yhteistyötä eteenpäin. Sitten yhdistysohjelman jalkauttaminen sekä kunnan ja yhdistysten yhteistyön kokonaismallin kehittäminen.

Taulukko 4. Kokonaiskuva haltuun vaikuttavalla osallisuus- tai yhdistysohjelmalla

Useampi pilottikunta oli valmistelemissa kartoitusta tai ohjelmaa, jossa kunnan osallisuustoiminta ja järjestöyhteistyö on koottuna yksiin kansiin. Klinikkatyön kuluessa useampi kunta myös havaitsi tarpeen osallisuus- tai yhdistysohjelman laatimiselle, vaikka se ei alun perin ollut kunnan kehittämiseksi. Millainen ohjelma aidosti ohjaa toimintaa ja näkyy kunnan arjessa? Kuinka tehdä ohjelmasta kunnan ja sen kansalaistoimijoiden yhteinen? Miten muodostetaan kokonaiskuva alueella toimivista vapaaehtoistoimijoista? Näitä kuntia kiinnosti siis aidosti vaikuttavan ohjelman laatiminen ja kokonaiskuvan muodostaminen.

Kunta	Kunnan tarve	Alustava ratkaisu
Kauhajoki	Tarve lisätä yhdistystoiminnan näkyvyyttä ja kirkastaa toiminnan tarkoitus niin kuntalaisille kuin valtuutetuillekin. Lisäksi on tarve tehdä avustuksien hakemisesta selkeämpää ja avoimempaa.	Kauhajoki laatii innostavan yhdistyssuunnitelman, josta käy ilmi yhdistysten toiminnan tukemisen ja kehitystyön painopisteet. Yhdistyssuunnitelma tulee osallisuussuunnitelman liitteeksi.

Kunta	Kunnan tarve	Alustava ratkaisu
Kittilä	<p>Osallisuuden lisääminen tapahtuu tällä hetkellä sattumanvaraisesti, osallisuutta edistävät kokeilut eivät jää käytäntöön eikä toimintaa koordinoita toivotun systemaattisesti.</p> <p>Tarvetta olisi saada uusia ihmisiä mukaan kehittämistyöhön. Lisäksi tarve ideoida, millä pienillä keinoilla voidaan tukea osallistumista (esim. rahalliset tuet, toiminnalliset tuet, asiantuntijatuki) ja millaisia kyvykkyksiä osallistumisen edistäminen edellyttää viranhaltijoilta.</p> <p>Kittilässä ei ole ollut vastuutoimijaa, jolla olisi ollut vastuu kartoittaa toimijaverkosta. Tarvetta myös muodostaa käsitys olemassa olevasta toiminnasta kunnassa.</p>	<p>Hyvinvointikoordinaattorin on suunniteltu aloittavan toimessa alkuvuodesta 2023. Hänen koordinoimana kuntaan laaditaan osallisuutta tukevia toimenpiteitä.</p> <p>Kunta laatii osallisuuden työkalupakin, jossa on esiteltynä eri osallisuustyön työkaluja, miten niitä käytetään ja miten niillä edistetään asioita kunnassa.</p> <p>Työkalupakki auttaa myös konkretisoimaan, mitä kaikkea osallisuus on kunnassa. Työkalupakki voitaisiin kytkeä Kittilässä valmisteilla olevaan osallisuussuunnitelmaan.</p> <p>Suunnitteilla on myös järjestää Kittilän järjestöpäivät.</p>
Oulu	<p>Tarvetta on selkeyttää kunnan ja kansalaistoimijoiden yhteistyön rakenteita Oulussa ja niiden suhdetta hyvinvointialueiden rakenteisiin.</p> <p>Tarvetta on tehdä näkyväksi, mitä verkostoja on jo olemassa ja keitä niissä toimii ja millaista yhteistyötä nämä tekevät. Tarve myös tehostaa yhteistyötä ja hahmottaa kehitystarpeet.</p>	<p>Oulu kartoittaa olemassa olevat järjestöyhteistyön rakenteet ja kerää ymmärrystä siitä, miten rakenteet tukevat myös kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyötä. Luodaan kokonaisuudesta visualisoitu malli.</p> <p>Alueellisen kansalaisjärjestöakatemian ohjelmassa rakenteiden käsittelyä ja osallisuus- ja vuorovaikutussuunnitelman päivitys käynnistyy tulevana syksynä.</p> <p>Hyvinvointipäällikkö tulee koordinoimaan rakenteiden kehittämistä.</p>

Kunta	Kunnan tarve	Alustava ratkaisu
Pieksämäki	<p>Uusia aktiivisia toimijoita ei löydy järjestöihin ja moni toimija uhkaa lopettaa. Miten innostaa nuoret miehet ja ruuhkavuosissa olevat lapsiperheet mukaan?</p> <p>Miten tehdä näkymätön vapaaehtoistoiminta näkyväksi ja siten kannustaa myös jatkamaan sitä?</p> <p>Tarve myös madaltaa osallistumisen kynnystä yhdistysten ja 4. sektorin toimintaan.</p>	<p>Pieksämäki valmistelee osallisuusohjelmansa.</p> <p>Osallisuusohjelman valmistelussa kuullaan eri sidosryhmiä esimerkiksi kyselyllä sekä nuorisovaltuustossa.</p> <p>Korostetaan vapaaehtoistoimintaa yhdessä tekemisenä ja mietitään, voisiko hallinnollista taakkaa keventää esimerkiksi yhteisellä ”järjestöassistentilla.”</p>

Kuntien edustajat puhuivat klinikoilla yhteistyöstä ja kansalaistoimijoiden roolista hyvinvoinnin edistämisessä, mutta eivät juurikaan suhteessa kestäväan kehitykseen, jota kunnat kyllä strategioissaan tavoittelevat (ks. Hellström & Parkkonen 2022). Kestävä kunta turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvän elämän mahdollisuudet tasavertaisesti samalla kun se ottaa huomioon luonnon kantokyvyn ja planetaariset rajat. Kansalaistoimijat vaikuttavat hyvän elämän edellytyksiin usein asioissa, joita kestävyyskirjallisuudessa on pyritty tavoittamaan sosiaalisen kestävyuden käsitteellä. Sosiaalisesta kestävydestä ei ole yhtä vakiintunutta määritelmää (esim. Kuitunen 2019), mutta sen voi ajatella tarkoittavan kestävyyttä hyvän elämän sosiaalisten ja kulttuuristen edellytysten syntymisessä: miten turvataan yhdenvertaisuus hyvinvoinnin edellytysten tavoittamisessa, mukaan lukien jokaisen mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteisiin asioihin.

Esimerkiksi palvelujen saavutettavuutta tai toimeentuloa voidaan suhteellisen helposti tarkastella määrällisillä mittareilla, kun taas moni muu hyvän elämän tekijä kuten itsensä toteuttaminen, hyvän tekeminen tai elämänilo jää kestävyystarkasteluissa usein tavoittamatta. Tässä kansalaistoimijoilla voisi olla annettavaa. Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä voisikin pohtia myös siltä kannalta, miten yhteistyö voisi tukea yhteistä ymmärrystä kestävyuden eri ulottuvuuksien tilasta ja kehityssuunnista alueilla. Miten eri toimijoiden rooli tunnistetaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväan kunnan rakentamisessa? Miten roolien tunnistaminen on tai ei ole tarpeen? Näemme, että kunnilla olisi mahdollisuus kytkeä kansalaisyhteiskunnan kanssa tehtävä yhteistyö osaksi kuntien strategista Agenda 2030 -työtä ja siten myös tehdä tämän yhteistyön merkitystä laajemmin näkyväksi kunnassa.

6.3 Keskeiset kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön elementit selvityksen perusteella

Selvityksen klinikoiden ja haastatteluiden perusteella voidaan tunnistaa rakenteita, jotka tukevat kunnan ja kansalaisyhteiskunnan sujuvaa yhteistyötä ja kukoistavaa vapaaehtoistoimintaa. Klinikoiden perusteella tunnistettiin kuitenkin mielekkääksi tarkastella näitä rakenteita myös suhteessa muihin ihmisten käyttäytymistä, arvoja ja esimerkiksi yhteiskunnan toimintaa koskeviin elementteihin, joita tarvitaan kukoistavan vapaaehtoistoiminnan tukemiseksi kunnassa.

Vesa-Matti Lahti (2019) tunnistaa syvällisen yhteiskunnallisen muutoksen kohti toivottavaa tulevaisuutta - kuten ilmastokatastrofin välttäminen - edellyttävän muutosta käyttäytymisessä, toimintaa ohjaavissa rakenteissa kuin myös ajattelutavoissamme. Käytännönläheisin taso on käyttäytyminen. Seuraava taso on poliittisen järjestelmän ja rakenteiden taso, joita myös tässä selvityksessä keskitytään kehittämään. Ulommainen kehä on arvojen, ihanteiden, maailmankuvien, ajattelumallien ja paradigmojen taso. (Emt.)

Tämä jaottelu soveltuu myös kuvaamaan oppeja kuntaklinikoilta: ihmisten jakamat arvot ja usko siitä, että vapaaehtoistoiminnan kehittäminen on merkittävää jatkossakin on edellytyksenä sille, että myös rakenteita kehitetään ja ne toimivat ja käyttäytyminen muuttuu. Tätä korostaa myös Liisa Jurmu (2021) tulevaisuuden kunnissa tarvittavaa asiantuntijuutta käsittelevässä väitöskirjassaan: kuntien uudistamisessa on olennaista kiinnittää huomiota rakenteiden uudistamisen lisäksi entistä vahvemmin toimintakulttuurin uudistamiseen (Jurmu, L. 2021).

Taulukko 5. Muutoksen tasot kunnan ja kansalaisyhteiskunnan sujuvalle yhteistyölle

Ajattelumallit

- Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön merkitys ymmärretään laajalti kunnassa, ei ainoastaan järjestöyhteys henkilöiden kesken.
- Merkitys voi näyttäytyä eri tahoille erilaisena: kunnan niukat resurssit säästyvät, virkeä kansalaisyhteiskunta lisää paikallista vetovoimaa. Kansalaisyhteiskunnan hyvinvointia tukeva arvo ymmärretään ja vireän kansalaisyhteiskunnan roolia suhteessa päätöksentekoon arvostetaan.

Rakenteet

- **Järjestöyhteistyön ja vapaaehtoistoiminnan merkitys tunnistetaan kunnan strategiassa** ja muissa keskeisissä ohjauksivälineissä kuten talousarviossa ja toimintasuunnitelmassa.
- **Yhdistys- ja osallisuusohjelma**, johon on määritelty vapaaehtoistoiminnan rooli ja yhteistyön kehittämisen tavoitteet ja suunnat, jotka ohjaavat toimintaa.
- **Yhteydenpitoa tukevat rakenteet**, kuten Lähellä.fi-alustalla tai muutoin päivitettävä tieto alueen järjestöistä, yhdistyksistä ja muista kansalaistoimijoita ja niiden yhteystiedoista. Kunta voi edesauttaa Lähellä.fi:n käyttöä alueellaan. Sähköpostilistakin voi toimia, jos sen ylläpito järjestyy.
- **Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyöstä vastaava järjestöyhteys henkilö** kunnassa on nimetty ja hänet tunnetaan. Tällöin järjestöt ja muut kansalaistoimijat tietävät kehen voi olla matalalla kynnyksellä yhteydessä. Toiminnan kehittäminen ei ole ainoastaan tämän henkilön vastuulla, mutta hänellä on kokonaiskäsiy toiminnasta. Yhteyshenkilön toimenkuvan suunnittelussa varaudutaan henkilöstömuutoksiin ja pyritään toiminnan jatkumiseen henkilöiden vaihtuessa.
- **Kunnan viestintäkanavat** tunnetaan ja niissä viestitään aktiivisesti esimerkiksi kuntien tapahtumista ja koulutuksista kansalaistoimijoille, järjestöjen toiminnasta kuntalaisille sekä rahoitusmahdollisuuksista kansalaistoimijoille. Toiminnan ennakoitavuutta lisää vuosikello, johon merkitään vuoden tärkeät tapahtumat.
- **Rakenne kansalaistoimijoiden säännölliselle tapaamiselle, kuuntelemiselle ja yhdessä kehittämiseksi**, kuten kyläkierrokset, järjestöfoorumit ja -pöydät sekä kylä-, asukas-, ja järjestöparlamentit.
- **Rakenne kansalaisyhteiskunnan ja yritys yhteistyön edistämiseksi**: säännöllisiä tapaamisia voidaan hyödyntää myös yksityisen sektorin kanssa tehtävän yhteistyön edistämiseen ja kehittämiseen.
- **Suunniteltu huokoisuus**: rakenteet turvaavat yhteistyön ja pysyvyyden, mutta toiminnassa jätetään toiminnassa tietoisesti tilaa huokoisuudelle, ettei jäädä rakenteiden vangiksi.

Toiminta

- Sitoutuminen (strategiaan kirjattuihin) tavoitteisiin näkyy rakenteiden muotoilemisessa tavoitteita tukeviksi, mutta lopulta keskeisesti itse toiminnassa. Asian tärkeys ymmärretään ja esimerkiksi yhdistysohjelmasta tehdään aidosti toimintaa ja arjen käytäntöjä ohjaava. Toiminta on kuitenkin huokoista eli se jättää tilaa toimia tilanteiden mukaan, esimerkiksi reagoida uudelleen aloitteisiin rakenteiden sitä estämättä.

6.4 Verkostojärjestöjen kokemuksia kuntien toiminnasta

Verkostojärjestöt voidaan nähdä toimijoina, joita kunta tarvitsee onnistuakseen tavoitteessaan edistää kuntalaisten hyvinvointia, osallisuutta ja laajemmin kestäväää kehitystä. Haastateltavien mukaan kunnat taas ovat osaltaan verkostojärjestöjen työn mahdollistajia. Verkostojärjestöjen yksi päällimmäinen odotus kunnille näyttää olevan toimintatilojen tarjoaminen. Monelle on tärkeää myös yhteistyö, esimerkiksi koulutuksia ja järjestötreffejä tehdään kuntien kanssa yhdessä. Verkostojärjestöt toivovat myös apua toiminnan markkinointiin.

Kunnan suhde järjestötoimintaan näyttää ajoittain vaihtelevan paljonkin järjestöittäin. Voilla, että vaihtelu liittyy siihen, onko järjestö kunnallinen vai maakunnallinen. Kuntien toivotaan ymmärtävän, että pienikin avustus yhdistykselle voi kasvaa merkittäväksi, kun sen avulla saadaan muuta, esimerkiksi STEA-rahoitusta.

”Parhaiten yhteistyö toimii ja mahdollistaa kansalaistoimintaa kun kumppanuus julkisen kanssa toimii hyvin.” (Saimaan Syöpäyhdistys)

Moni verkostojärjestö on ollut aktiivinen kuntayhteistyön kehittämisessä. Esimerkiksi Varsinais-Suomen maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaoston työryhmät ovat tuottaneet kunta-järjestöyhteistyön tarkistuslistan. Pohjois-Pohjanmaalla järjestöneuvottelukunta on laatinut suosituksen Pohjois-Pohjanmaan kuntien järjestöyhteistyölle.

Yhteistyön kehittyminen syvälliseksi vaatii aikaa. Keski-Uudenmaan Järjestöverkoston toimintaan kuuluu järjestötreffien järjestäminen kahdesti vuodessa jokaiselle alueen kunnalle. Toiminta käynnistyi alun perin järjestöjen keskinäisenä yhteistyönä, ja kun kunnan edustaja kutsuttiin mukaan, järjestöt suhtautuivat häneen aluksi varautuneesti. Ajan kuluessa tästä on edetty aitoon asioiden pohtimiseen ja kehittämiseen yhdessä. Kuntien välillä on kuitenkin eroja siinä, miten tiiviisti kuntien edustajat ovat mukana.

Erään verkostojärjestön edustaja muistelee, että eräällä alueella kunta on järjestöjen kanssa käynyt läpi kunnan strategiaa siltä kannalta, mitä kuntalaisten hyväksi pitäisi ja haluttaisiin tehdä. Hän arvioi tällaisen ”lähilukupiirin” voivan auttaa siinä, että eri toimijat kenttää myöten löytäisivät yhteisiä termejä ja puhuisivat samoista asioista toisiaan ymmärtäen.

7 Johtopäätökset

Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut tuottaa tietoa kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyön sekä alueellisten verkostojärjestöjen merkityksestä paikalliselle vapaaehtoistoiminnalle. Lähestymme aihetta erityisesti seuraavien kysymysten kautta: Mitä keskeisiä merkityksiä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyöllä on kerätyn aineiston perusteella? Millaisilla rakenteilla ja millaisella kunnan toiminnalla sujuvaa yhteistyötä tuetaan? Kuinka toimintaympäristön muutokset vaikuttavat ja kuinka niiden ennakoidaan vaikuttavan verkostojärjestöjen rooliin Suomessa? Miten verkostojärjestöistä voisi olla vielä enemmän hyötyä kansalaisyhteiskunnan elinvoiman ja demokratian kannalta? Johtopäätöksissä kokoamme selvityksen keskeisiä havaintoja ja pohdimme niiden merkitystä jatkon kannalta.

Toimiva kunta-kansalaisyhteiskunta -yhteistyö koettiin tärkeäksi tulevaisuuden vapaaehtoistoiminnalle

Pohjustimme yhteistyön merkitystä tunnistamalla keskeisiä syitä, joiden takia kuntien ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön tarkastelu on tässä ajassa tärkeää. Haastattelu- ja kliinikka-aineistosta sekä aikaisemmasta kirjallisuudesta oli tunnistettavissa yhteiskunnallisia muutosilmiöitä, jotka vaikuttavat sekä vapaaehtoistoimintaan että kuntien työhön hyvinvoinnin edistämiseksi. Tällaisia ovat esimerkiksi väestön ikääntyminen ja muuttoliike kaupunkeihin, järjestökentän ammattimaistuminen sekä osallistumisen muutos, kun aktiiviset kuntalaiset ovat haluttomampia sitoutumaan pitkäaikaisiin tehtäviin ja uudenlaiset kevyemmän osallistumisen muodot kiinnostavat. Aikaisemmissa selvityksissä myös ilmenee, että kunnalla voi olla merkittävä rooli elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan tukemisessa.

Selvityksen haastatellut ja kuntaklinikoiden osallistujat kokivat kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön vapaaehtoistoiminnan tulevaisuuden kannalta tärkeäksi. Yhteistyö luo osaltaan järjestöille ja yhdistyksille edellytyksiä järjestää vapaaehtoistoimintaa, jolloin kunnassa on matalan kynnyksen mahdollisuuksia tulla vapaaehtoistoimintaan mukaan. Kunnalla voi olla tärkeä rooli eri toimijoiden koollekutsujana ja toimintaa koordinoivana tahona. Yhteistyön tukemana alueen vapaaehtoistoimijat tuntevat toisensa sekä esimerkiksi yksityisen sektorin, saavat viestittyä toiminnastaan laajemmin sekä voivat solmia yhteistyötä ja vapaaehtoistoimintaa suunnata sinne, missä sille on tarvetta. Tällöin myös sekä kunta että kansalaisyhteiskunnan toimijat käyttävät niukkoja resursseja järkevästi ja toiminnan päällekkäisyyttä voidaan vähentää.

Kuntien kannattaa panostaa kumppanuuteen paikallisten kansalaistoimijoiden kanssa, joilla on tärkeää hyvinvointityön osaamista

Yksi selvitystyön keskeisiä tehtäviä oli tukea pilottikuntia rakenteiden ja toimintamallien kehittämisessä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön tukemiseksi. Kuntaklinikoiden perusteella kunnat näkevät kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön edistämisen kannalta olennaisena kehittää erityisesti seuraavanlaisia rakenteita ja toimintatapoja: kunnan käytäntöjä ja kyvykkyksiä vapaaehtoisectorin uudistumisen tukemisessa; tapoja säännöllisille kohtaamiselle ja kehittämiselle yhdessä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa; kunnan ja vapaaehtoisectorin yhteistyön linjaamista strategisesti vaikuttavalla osallisuus- tai yhdistysohjelmalla.

Näiden teemojen välillä oli paljon ristikkäisyyttä, ja esimerkiksi onnistuneen ohjelman takeena nähtiin säännöllinen vuorovaikutus yhdistysten ja toiminnasta kiinnostuneiden kanssa. Lisäksi kunnat olivat kiinnostuneita esimerkiksi ymmärtämään, mikä niiden rooli voisi olla neljännen sektorin vapaan kansalaistoiminnan mahdollistamisessa ja mitä neljännen sektorin toiminnasta voisi oppia. Tähän kiinnostukseen kannattaisi vastata esimerkiksi koulutuksella ja tunnistettujen tapausten jakamisella kuntien kesken. Oppia voisi saada esimerkiksi neljännen sektorin kyvystä yhteisöllistää ja joukkoistaa projektejaan vaikkapa tapahtumatuotannossa.

Selvityksen perusteella tunnistimme mielekkääksi tarkastella tunnistettuja rakenteita myös suhteessa muihin elementteihin, joita tarvitaan kukoistavan vapaaehtoistoiminnan tukemiseksi kunnassa. Kunnan ja kansalaisyhteiskunnan sujuva yhteistyö edellyttää rakenteiden ja toiminnan lisäksi jaettava näkemystä vapaaehtoistoiminnan tärkeydestä. Siksi rakenteita uudistettaessa on huolehdittava myös, että kunnan toimintakulttuuri uudistuu.

Kaiken kaikkiaan onnistuneen kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön nähtiin edellyttävän kahta asiaa jokaisessa kunnassa: rakenteita ja huokoisuutta. Rakenteet kuvaavat niitä peruselementtejä, jotka jokaisessa kunnassa tulisi olla kunnassa jotta yhteistyö lähtee liikkeelle. Rakenteet takaavat, ettei yhteys kansalaisyhteiskuntaan heikkene esimerkiksi henkilövaihdosten takia. Tällaisia ovat esimerkiksi jokin kirjattu tapa käydä keskustelua ja kehittää kunnan asioita (tms.) säännöllisesti paikallisen vapaaehtoisectorin kanssa ja työlle vastuutettu henkilö kunnassa.

Yhteistyön huokoisuus viittaa yhtäältä tarpeeseen jättää tilaa kehittää kuntakohtaisia kansalaisyhteiskunnan yhteistyön rakenteita alueiden tarpeista lähtien. Tällaisia aluekohtaisia tarpeita tulisi tunnistaa paikallisesti ja dialogissa paikallisten vapaaehtoistoimijoiden kanssa. Toisaalta huokoisuus viittaa kunnan ja kansalaisyhteiskunnan välisen rajanvedon väljyyteen. Huokoisen hallinnon kunnassa tekemisen voi käynnistää kunta tai yhdistys,

viranhaltija tai kuntalainen, ja kutsua sitten toisen osapuolen mukaan. Lopputuloksena on molemmin puolin raja-aitaa, tai vielä mieluummin niiden välisellä harmaalla alueella syntyvää toimintaa. Esimerkiksi Janakkalan perhekeskuksessa, kyläilloissa ja kehittäjäkumppanuusmallissa on tällaisia elementtejä.

Rakenteiden ja huokoisuuden lisäksi on tarpeen pitää kirkkaana mielessä toiminnan tavoitteet. Yhteinen kehittämistyö ei saa olla liian yleispätevää tai abstraktia vaan sen tulisi olla ajassa kiinni motivoidakseen järjestöjä ja vapaaehtoisia. Kuntien roolissa tapahtuu historiallisen suuri muutos, kun sosiaali- ja terveystalvet sekä pelastustoimi siirtyvät vuonna 2023 kunnilta uusien hyvinvointialueiden hoidettaviksi. Muutoksen myötä kuntien rooli hyvinvoinnin edistämässä korostuu. Yksi motiivi yhteistyön kehittämiseksi, niin sanottu asian pihvi, voisikin olla, että juuri nyt on kuntien tärkeä luoda vahva pohja yhteistyölle vapaaehtoisetektorin kanssa, jolla on merkittävää hyvinvointityön osaamista. Tunnistetaanko kunnissa kansalaistoimijoiden potentiaali sosiaalisten innovaatioiden kehittäjäkumppanina?

Kiinnostavasti - ehkä yllättäenkin - vapaaehtoistoiminnan rooli sosiaalisen kestävyuden edistämässä ja siten tarve kehittää kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä siitä näkökulmasta ei juurikaan noussut klinikoissa esille. Sama koski myös verkostojärjestöjä koskevaa selvitystä ja niiden haastatteluista: kestävä kehityksen ja kestävyuden käsitteet eivät esiinny haastatteluissa usein, edes kysyttäessä.

Yhteiskunnan kehityksen kääntäminen kestäväksi on merkittävä yhteiskuntapoliittinen tavoite ja ajankohtainen prosessi, joka edellyttää toimia kaikilta sektoreilta. Olisikin kiinnostavaa tarkastella jatkossa enemmän, mikä on vapaaehtoistoiminnan rooli kestävyysmurroksessa kuntien ja kansalaistoimijoiden mielestä ja millaiseksi verkostojärjestöt näkevät toimintansa suhteessa kestävyystavoitteisiin. Esimerkiksi Kestävän kehityksen toimikunnan strategian (Suomen kestävä kehityksen toimikunta 2022) mukaan järjestöillä voi olla merkittävä rooli kestävien elämäntapojen mahdollistamisessa ja kouluttamisessa. Sosiaali- ja terveysjärjestöistä osa toimii jo hyvinkin aktiivisesti ilmastoasioissa (2022) ja erilaisia ympäristöjärjestöjä on, mutta mitä olisi alueen kansalaistoimijoita laajasti kokoava monialainen kestävyystyö?

Verkostojärjestöistä muodostuu tärkeä toimijajoukko sekä hyvinvointivaltion jatkeena että kansalaisyhteiskunnan tukirakenteena, vaikka niillä ei ole vakiintuneita rooleja

Yksi selvityksen tehtävistä oli kartoittaa verkostojärjestöjen merkitystä alueillaan ja esimerkiksi niiden toimintaedellytyksiä muuttuvassa maailmassa. Selvityksemme perusteella verkostojärjestöjen rooli ei ole vakiintunut vaan näyttää monipuoliselta ja vaihtelevalta.

Haastatteluiden perusteella verkostojärjestöjen keskeinen tehtävä näyttää olevan alueella toimivien yhdistysten tuominen yhteen sekä keskenään että kuntien ja muun julkisen sektorin kanssa. Tämä kokoava kaksoisrooli tekee niistä merkittävän toimijajoukon sekä hyvinvointivaltion jatkeena että kansalaisyhteiskunnan tukirakenteena.

Käytännössä verkostojärjestöjen tehtävä painottuu joskus tilallisiin ratkaisuihin, kuten järjestötalon tai -keskuksen tai kumppanuustalon hallinnointiin. Rooli voi myös olla luonteeltaan pysyvän rakenteen ylläpitoa ja kehittämistä tai verkostomaisen yhteistyökuvion tai kumppanuuden koordinoimista ja kehittämistä. Tehtäviin voi kuulua myös paikallisten järjestöneuvottelukuntien perustamisen ja toiminnan tukemista. Näiden lisäksi tehtävät saattoivat olla esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan tukemista ja koordinointia ja avustusta rahoitushauissa.

Selvityksemme mukaan verkostojärjestöjen toiminnassa painottuu tällä hetkellä sosiaali- ja terveyssektori: monessa maakunnassa kansalaistoimintaa eniten palveleva taho on sote-alan järjestö. Tämän taustalla voi olla esimerkiksi se, että monet järjestöjen avustuksista painottuvat juuri sote-sektorille. Kuitenkin moni verkostojärjestö pyrkii tästä huolimatta toimimaan monialaisesti. Järjestöt hakevat tehtäviä tunnistamiensa tarpeiden ja tarjolla olevien resurssien mukaan. Kuinka varmistetaan, ettei rahoitus ohjaa sulkemaan toiminnan verkostojärjestöjen toiminnan piiristä pois esimerkiksi muita kuin sote-alojen järjestöjä? On tärkeää jatkossa varmistaa, ettei julkinen rahoitus määrittele verkostojärjestöjen laajuutta.

Verkostojärjestöillä on intoa solmia entistä vahvempia kumppanuuksia, ja niiden tunnettuuteen kunnissa tulisi panostaa

Verkostojärjestöt toivoivat näkevänsä tulevaisuudessa nykyistä systemaattisempaa yhteistyötä. Sen tulisi pohjautua verkostojärjestöjen ja kuntien yhteisiin tavoitteisiin ja rakenteisiin, jotka tukevat yhteistyötä riippumatta henkilövaihdoista. Kuitenkin aineistomme perusteella kunnat tunsivat verkostojärjestöjä vaihdellen. Osalle kuntien työntekijöistä maakunnallinen verkostojärjestö oli tuttu, osalla oli hyviä kokemuksia niiden toiminnasta, kun taas toiset eivät tällaisia toimijoita tunteneet tai verkostojärjestö oli terminä vieras.

Verkostojärjestöt kuvasivat toimivaa yhteistyötä tasavertaiseksi kumppanuudeksi, jota esimerkiksi Kumppanuuspöydillä voisi käytännössä edistää. Lisäksi tilojen järjestäminen sekä verkostojärjestöjen markkinointi osana julkista keskustelua hyvinvointialueista voisivat olla käytännön tapoja tukea verkostojärjestöjen toimintaa ja näkyvyyttä. Jatkossa verkostojärjestöjen tunnettuus ja parempi yhteistyö voisi lisätä myös verkostojärjestöjen ja kuntien tehokasta työnjakoa. Kuntaklinikoiden osallistujat toivoivat, että kuntien vapaaehtoistoimijat tunnettaisiin alueella ja toiminnan päällekkäisyyttä vähennettäisiin. Voisiko

tällaista yhteistyötä lisätä kuntien, yhdistysten ja verkostojärjestöjen välillä? Ja voisiko esimerkiksi Lähellä.fi -palvelu⁶ kehittyä tällaiseen suuntaan?

Verkostojärjestöjen mukaan järjestöt voisivatkin jatkossa pohtia, millaisia digitaalisia palveluita ne voisivat tarjota. Digitalisaatio tuo myös uusia mahdollisuuksia järjestää kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä. Ainakin muutama hankkeen pilottikunta onkin innostunut kehittämään digitaaliselle alustalle perustuvaa ratkaisua kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyön tukemiseksi.

Kansalaistoimijoiden rooli kestävyysmurroksessa ja vapaaehtoistoiminnan alueelliset erot ovat joitakin selvityksestä nousseita jatkotutkittavia teemoja

Selvityksemme tulokset tuovat lisää tietoa esimerkiksi verkostojärjestöjen merkityksestä ja asemasta sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyörakenteista. Työn aikana tunnistimme muutamia keskeisiä teemoja jatkotutkimuksia varten. Näemme, että panostamalla myös näihin teemoihin voidaan myös edistää suomalaisen demokraatiapolitiikan 2020-luvun tavoitteita, joissa yksi linjaus on että aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa (Oikeusministeriö, 2022).

Edellä toimme esiin, kuinka vapaaehtoistoiminnan roolia kestävyystavoitteiden edistämisessä ei tunnistettu keskusteluissa kuntien tai verkostojärjestöjen kesken. On pohdittava, miten eri toimijat tunnistaisivat oman tai kansalaisyhteiskunnan roolin kestävyystyössä, ja pitäisikö näin olla. Näemme tärkeäksi selvityskohteeksi lisätä keskustelua vapaaehtoistoiminnan roolista kestävyysmurroksessa ja tarvittaessa kehittää toimia ja kumppanuuksia kestävyystavoitteiden edistämiseksi.

19 pilottikunnan kanssa tehty yhteistyö ja verkostojärjestöjen kanssa käydyt keskustelut myös osoittavat, että vapaaehtoistoiminnan tilassa on alueellisia eroja, erityisesti kaupunkien ja maaseudun välillä. Millaisia nämä erot ovat? Millaiset yhteistyörakenteet tukevat maaseutualueiden elinvoimaa? Miten kaupungit rakentavat kokonais kuvaa alueella tapahtuvasta vapaaehtoistoiminnasta? Mitkä ovat rakenteiden rajat, ts. kuinka rakenteistetaan ja huokoistetaan? Kumpi on tärkeämpää, kunnan vai verkostojärjestöjen tuki järjestöille? Muun muassa tällaisiin kysymyksiin toivomme lisäselvityksiä.

Myös verkostojärjestöjen toiminnassa näyttäisi olevan alueellisia eroja, joihin tässä selvityksessä emme päässeet tarpeeksi syvällisesti perehtymään. Tarvetta olisi esimerkiksi

6 Ks. lisätietoa <https://www.lahella.fi/>

toimijoiden tarkemmalle tyypittelylle ja tarkemmalle alueanalyysille. Onkin hienoa, että sekä kestävyiden agenda ja alueellisia eroja tullaan käsittelemään seuraavassa Vapaa!-Fri! -hankkeen osana tehtävässä selvityksessä.

Verkostojärjestöiksi kutsumiemme kokoavien tahojen toimintaa ja tarpeita ei ole aiemmin tietääksemme selvitetty. Tämä selvitys on vasta suppea alku, mutta se tarjoaa pohjaa uusille tarkasteluille verkostojärjestöistä myös muista kuin tässä mielenkiinnon kohteena olleista näkökulmista. Huomio on tässä ollut erityisesti vapaaehtoistoiminnan tukemisessa, mutta selvitystä voisi jatkaa syventymällä verkostojärjestöjen merkitykseen esimerkiksi demokratian, tiedon tuottamisen ja yhteisen ongelmanratkaisun kannalta tai sote- ja muiden palvelujen tarjonnan, toimivuuden ja tähän liittyvän yhdenvertaisuuden kannalta.

LÄHTEET

- Ahonen-Walker, M & Niemi, S (2022): Yhteenveto. 10+1 ideaa järjestyhteistyön johtamiseen & seuraavat Touhureffit | Kittilä (kittila.fi) askeleet. Lainattu 27.10.2022. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Yhteenveto%2010%2B1%20ideaa%20j%C3%A4rjest%C3%B6yhteisty%C3%B6n%20johtamiseen.pdf>
- Buttel, FH (2003): Environmental sociology and the explanation of environmental reform. *Organization & Environment*, 16(3), 306–344.
- Haikari, Janne (2020): Järjestötieto sote-uudistuksessa. Tarpeet, tietovarannot ja tiedontuotannon kehittämisen suuntaviivat. SOSTE Suomen sosiaali ja terveystyö ry. Laitattu 27.10.2022. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/05/2020-05-SOSTE-julkaisu-Jarjestot-mukana-muutoksessa-Jarjestotieto-sote-uudistuksessa.pdf>
- Hellström, E & Parkkonen, P (2022): Vastuullisuuden tulevaisuus. Miten vastuullisuus kohtaa kestävyiden ja vaikuttavuuden? Sitran julkaisu. Lainattu 1.11.2022. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vastuullisuuden-tulevaisuus/>
- Jurmu, L: Millaisella asiantuntijuudella tulevaisuuden kunta rakennetaan? Tampereen yliopiston väitöskirja. 399. <https://docs.google.com/document/d/1Fq9h-TXQZLxHk8WY0gU662OP9O67bmKkVoW1YtSWO-M/edit>
- Järjestöjen sote-muutostuki 2021. Maakuntien toimintaympäristöt 2021/6. Julkaisematon diaesitys.
- Karttunen, K; Noro, K & Hänninen, J (2022): Sujuva arki, parempi elämä – Maaseudun kestävä kehitys Suomessa. PTT raportteja 277. <https://www.ptt.fi/julkaisut-ja-hankkeet/kaikki-julkaisut/sujuva-arki-parempi-elama-maaseudun-kestava-kehitys-suomessa.html>
- Kuitunen, S. (2019): Olisiko jo sosiaalisesti kestävien kaupunkien aika? Selvitys sosiaalisen kestävyden käsitteestä, tulkinnoista ja määrittelystä kaupunkien kehittämisessä. *Kuntotutussäätiön työselosteita* 60/2019. Lainattu 17.11.2022. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/sosiaalisestikestavakaupungitselfelvitys.pdf>
- Kurkela, K (2022): Demokratian murros ja kuntien avautuva hallinta. Lainattu 27.10.2022. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/142153>
- Lahdenperä, S (2021): Vapaa! - Fri! –hanke vapaaehtoistoiminnan aseman edistämiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa. Sidosryhmähaastatteluiden yhteenveto. 10.6.2021. Lainattu 25.4.2022. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/24fbc254-ccb9-43f0-a71f-d0c201b3649e/4a49753a-5166-496a-ad78-f9a936b10cbd/KIRJE_20210610072015.PDF
- Lahti, Vesa-Matti (2019): Aukkoja sivistyskasityksessä. Sitran julkaisu. Lainattu 2.11.2022. <https://www.sitra.fi/julkaisut/aukkoja-sivistyskasityksessa/>
- Maakuntien verkostojärjestöjen neuvottelukunta -verkkosivu. Lainattu 28.4.2022. <https://www.verkostojarjestot.fi/neuvottelukunta/>
- Mäenpää, P & Faehnle, M (2021): Neljäs sektori - kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino, Tampere.
- Mäenpää, P & Grönlund, H (2021): ”Julista palvelua kirkon kautta” Helsinki-apu yhdisti kirkon ja kaupungin järjestöihin, yrityksiin ja kaupunkilaisiin. *Kvartti* 2/2021, Helsingin kaupunki.
- OECD (2021): Civic Space Scan of Finland, OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris. Lainattu 17.11.2022. <https://doi.org/10.1787/f9e971bd-en>
- Oikeusministeriö (2021): Yhteisöllinen kansalaistoiminta 2020-luvulla - työryhmän mietintä. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja, 2021:30.
- Oikeusministeriö (2022): Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40.
- Pursiainen, H & Kultti, K (2017): Kultaiset kahleet. Helsinki: Libera-säätiö.
- Ruuskanen, P; Jousilahti, J; Faehnle, M; Kuusikko, K; Kuittinen, O; Virtanen, J; Strömberg, L (2020): Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2020:47.
- Sipola, M. (2019): Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen suomalaisessa yhteiskunnassa. Pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Suomen Kestävän kehityksen toimikunta (2022): Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2022:6.

Liite 1. Verkostojärjestöjen haastattelun keskustelurunko

Verkostojärjestöjen haastattelun keskustelurunko, joka näytettiin dioilla haastattelutilanteessa.

Johdanto

- Oikeusministeriö haluaa Vapaa-Fri! -hankkeessaan edistää vapaaehtoistoiminnan/kansalaistoiminnan asemaa Suomessa → tarvitaan tiedon luomista ja ratkaisujen kehittämistä yhdessä aiheen toimijoiden kanssa
- Selvitys hankkeen yhteydessä, Demos Helsinki, Helsingin yliopisto ja SYKE
- Haastattelun tavoitteena luoda yhdessä ymmärrystä erilaisten alueellisten verkostojärjestöjen, järjestöjen neuvottelukuntien ja vastaavien merkityksestä vapaaehtoistoiminnan/kansalaistoiminnan kannalta
- Haastattelussa tunnistetaan tarpeita, joihin seuraavassa vaiheessa etsitään ratkaisuja
- Tämä tapaaminen toivottavasti palvelee samalla teitä osallistujia
- Maija aloittaa puheenjohtajana ja Pasi kirjaa, sitten vaihto toisinpäin

Tietosuoja ja aineiston käsittely

- Tallennamme haastattelun ja teemme muistiinpanoja (nauhoitus päälle)
- Tulokset dokumentoimme loppuvuodesta julkaistavaan raporttiin
- Tallenteet hävitetään kuukauden kuluttua raportin jättämisestä oikeusministeriölle
- Emme julkaise haastateltujen nimiä. Raporttiin listaamme haastateltujen organisaatiot. Jos annat suostumuksesi, voimme raportissa mainita organisaation myös esimerkiksi haastattelusitaattien yhteydessä.
- Sopiiko, että voimme raportissa mainita organisaation myös esimerkiksi haastattelusitaattien yhteydessä?

Käsitteet - ei juututa käsitteisiin

- vapaaehtoistoiminta, kansalaistoiminta, järjestötoiminta, yhdistystoiminta, neljännen sektorin toiminta, paikallistoiminta, kylätoiminta, yhteisöllinen toiminta, kansalaisaktivismi...

- tätä toimintaa alueellisesti tukevat toimijat: verkostojärjestö, järjestöneuvottelukunta, maakunnan yhteistyöryhmän järjestöjaosto, kattojärjestön maakunnallinen piiri...
- Ajatuksia käsitteistä? Mikä kuvaa toimintaanne?

Nykytila

- Oman organisaation tarkoitus, toiminta ja toimintaympäristö
 - mitä tavoittelette ja keitä varten toimitte? järjestöjä, yhdistyksiä, vapaaehtoisia porukoita, yksittäisiä kansalaisia, muita? aiherajaus?
 - mitä toimintaanne kuuluu?
 - onko kunnilla merkitystä toiminnallenne, erityisesti ajatellen kansalais/vapaaehtoistoiminnan tukemista? jos on, miten?
 - millaiset muut toimijat mahdollisesti ovat teille edellisten lisäksi olennaisia, miten? yhdistykset, järjestöt ja yritykset, entä 4. sektori? yhteistyökumppanit
- Kansalais/vapaaehtoistoiminnan tukeminen
 - Mikä nykyisellään rajoittaa kansalaistoimintaa alueellanne?
 - jos ajattelette kansalais/vapaaehtoistoimintaa alueella jossa toimitte, millaista tukea kansalaistoimintaan on saatavilla? mikä toimii?
 - onko tuen saatavuudessa erilaisille kansalaisille, yhdistyksille, yhteisöille ongelmia, millaisia?
 - Rahoitus: Miten oma toimintanne on rahoitettu? Pystyttekö tällä rahoituspohjalla toimimaan niin autonomisesti kuin haluaisitte? Miten koette julkiset avustukset ja rahoittajien vaatimukset toimintanne autonomian kannalta?

Yhteistyö ja sen käytännöt

- Kokemukset organisaatorajat ylittävästä yhteistyöstä? mikä on toiminut?
- yhteistyömuodot ja -mallit? oma kokemukset niistä? kokemuksia muualta?
- Millaisia piirteitä/elementtejä on onnistuneella yhteistyöllä?

Muutokset

- Miten toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet organisaation toimintaan? esim. digitalisaatio, vapaamuotoisen kansalaistoiminnan nousu?
- Kriisit ja resilienssi: miten näette kansalais/vapaaehtoistoiminnan merkityksen kriiseissä? entä organisaationne roolin? kokemuksia?
- Millaiset muutokset tulevat vaikuttamaan toimintaanne lähivuosina, miten? hyvinvointialueet, muut?

Toivottava tulevaisuus

- Ajatellaan, että viiden vuoden päästä vapaaehtois/kansalaistoiminta Suomessa kukoistaisi. Miten tällaiseen tilanteeseen on voitu päästä? Mitä on tapahtunut?
- Millainen rooli organisaatiollanne ihannetilanteessa olisi silloin, suhteessa muihin toimijoihin? millaista toimintaa olisi? keiden hyväksi toimisitte?
- Millainen rooli kunnilla pitäisi olla? Mitä kunnat tekisivät käytännössä?
- Millaista yhteistyötä, yhteydenpitoa tai muuta toivoisitte oman organisaationne ja kuntien välille?
- Jos ajatellaan siirtymistä kestävään yhteiskuntaan, miten näette organisaationne ja vapaaehtoistoiminnan roolin siinä?
- Millaista tukea tai muuta tarvitsisitte, jotta haluamanne kehitys voisi toteutua? Keneltä?

“Verkostojärjestöjen roolin selvittäminen” - epämääräinen kenttä

- Onko tässä kysytty ja tarkasteltu olennaisia asioita?
- Mitä vielä tarvittaisiin? Mitä viestiä pitäisi viedä valtionhallinnolle?
- Kiinnostaako olla mukana tämän tilaisuuden tulosten tulkitsemisessa ja ratkaisuehdotusten kehittämisessä, miten?

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-474-9 (PDF)